

ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА

СПИСАНИЕ ЗА ОСНОВНИ УЧИТЕЛИ

РЕДАКТОРЪ АНТ. БОРЛАКОВЪ.

Ив. П. Андреевъ — Габрово.

Програма и действителностъ.

„Животътъ налага нови проблеми, които отъ своя страна налагатъ промѣни и въ закона“.

(М-ръ Проф. Ал. Цанковъ предъ Висшия учебенъ съветъ).

Животътъ бързо отива напредъ. Въ нѣкои области — дори и въ шеметъ. Човѣчето-нищожество едва го догонва. Влачи се въ него и следъ него като жалко опълчение.

Школото ни не е добре. Животътъ въ много отношения го е изпреварилъ. Въ известна смисълъ и до известна степенъ съвременното училище е дори сръдновѣковна рутина. Закъснѣло, — ако не закостенѣло, — е. То, напримѣръ, е почти затворило врати и прозорци за физическото възпитание, трудовото обучение и противоалкоолното образование. А животътъ все по-силно крещи:

здраве — трудъ — трезвостъ!

— Ето неизблината основа на свѣта и живота! Само върху нея стоятъ здраво и непоклонно стопанство, търговия, култура и моралъ, прогресъ и политика.

Здраве, трудъ и трезвостъ — вложатъ ли се въ основата на каквото и да било човѣшко дѣло и дѣяние, — то ще пребъде и преуспѣе. Не ли — и най-славното дѣло и при най-силни желанія и упорна настойчивостъ и дейностъ ще води жалко съществуване, ще дойде най-много до жалкъ видъ, ако не умре предивременно.

Това и така е съ нашето училище. Въ основата му не лежи трикратъ:

здраве — трудъ — трезвостъ.

Не! Въ днешното училище съ своята неприветност и мрачина, съ своитѣ задушни класни стаи, тѣсни криви чинове и претрупаностъ на децата по поралелки (40—50 деца въ отдѣление вмѣсто 20—30), — и дума не може да става поне за минимумъ здраве. Детето иска слънце, просторъ — ние сме го сковали въ мрачна, влажна стая; детето е движение — ние го приковаваме къмъ редъ, приличие, дисциплина; *детето е игра и пѣсень* — ние му крещимъ: „мирно! мълчи! . . .“

Интелекта съвършенстваме — знания въ голѣмо излишество му даваме. Тѣлото крета следъ отрупания съ книженъ баластъ умъ. *Тѣлото* — малкото, но вихрено тѣло — е оверижено въ много правила, наредби и параграфи на училищната система, редъ и дисциплина, а *умътъ* — малкиятъ, но любознателенъ умъ е претрупанъ и преуморенъ отъ многото знания, новости и пасторалии.

Така изнасяме природата на детето. А изнасилената природа не носи здраве. Организмътъ, — който у детето би трѣбвало да цѣвти въ растежъ, — е въ застои, назадъкъ, или, въ най-добрия случай, въ слабъ, едва доловимъ растежъ. А това пѣкъ значи *боленъ организъмъ*, болнаво тѣло, ако не и на легло, но болно тѣло.

Това бѣ въ нашето училище и преди войнитѣ. Въ училището здраве се не дава — здраве се разклаща, похабява, че и убива. Следъ войнитѣ положението още повече се влоши. Ужаситѣ отъ фронта; опнатитѣ нерви; безпокойствата въ тила; страшнитѣ дни на чакане . . . смъртѣта, или вестъ за смъртъ на мило същество; непомѣрната грижа и нужда широко разперила черни крила надъ всѣки почти български домъ; немалката мизерия, хвърлила въ смутъ тѣло и душа; пиенето, което като вълна залѣ нашата родина, — всичко това, като неизбежни обективни условия, що войната всѣкога бележи следъ себе, създава хилаво, болно и неиздържливо поколѣние. Поколѣние, което дойде наследно-обременено съ много и много малки и голѣми психофизични недостатѣци. Съ него сега има да се спраме; съ поколѣние, което иде неподобено, а изродено.

Всѣкога детето е било голѣма грижа за добрия домъ и за доброто общество. Днешното дете, обаче, представя много, много голѣма *грижа*. Защото случая или болното военно време го създаде; защото дойде слабо, хилаво и годно само за . . . болести и смъртъ; защото въ общия ужасъ и залисия презъ войнитѣ бѣше изоставено, забревено и на улицата запратено гладно, голо и босо, а и порочно; защото, най-сетне, веднага следъ войната, следъ голѣмата разруха въ всички области на живота, когато човѣкътъ се възправи, обзрѣ и видѣ около си . . . *рутина*, той се уплаши отъ *дѣлото* си — рушителното дѣло на злото — и подири *пжтъ*

за поправане и избавление. Учени го дириха и горе, и доле — и на небето, и на земята. Прозорливитъ, мъдритъ го най-доха тукъ, при насъ; на земята, защото „помогни си самъ, за да ти помогне и Господъ!...“ По пътя къмъ избавлението тѣ видѣха... детето. Хора, дружества и съюзи викаха:

„грижа, по-голяма грижа за детето!“

Който добре се грижи за детето — той добре строи дѣлото на рода си. Грижитъ за детето сж залогъ за култура и хубави бѣднини. Наистина, понѣкога, въ нѣкои случаи тукъ има много шумъ и парадностъ. Все пакъ, отраденъ е факта, че подирихме забравеното дете и *вънъ, и въ училище*. Мжчимъ се да го закрилимъ отъ всѣка напасть.

Тукъ моята дума е за детето въ училище, за нашето школъниче, за нашия учещъ се подрастникъ изобщо. Казахъ — той не е добре. Много е състарялото въ учебновъзпитателната програма. Трѣбва да се подмлади, нови струи да се втекать, та къмъ *здраве и животъ* въ училище да се иде. Не здравето да руши то — а здраве да дава. Изъ врати и класни стаи здрави, весели и румяни деца и юноши да излитватъ. *Училището да свършенства!* — това трѣбва да бѣде, за да се спаси и домъ, и родъ.

Нуждата отъ дълбока промѣна въ основата на системата е добре съзната и схваната. Но ще бѣде ли добре задоволена? И какъ?

Когато се бута основата, добре трѣбва да се внимава. Разумътъ надъ чувствата да бѣде. Времето съ голѣмитъ си въпроси трѣбва да влѣзе въ програмата. Единъ такъвъ, много важенъ, много голѣмъ въпросъ, въпросъ надъ въпроситѣ, — бихъ казалъ, — това е въпросътъ за *расовата хигиена*. Отъ кабинети на учени, отъ трибуни на добри общественици тревожни сигнали се даватъ:

расата се изражда — внимание!

На тоя въпросъ, рожба на новото време, отреждатъ вече цѣла клонка отъ науката — *евгения (велераса), обикновена* (добъръ, здравъ животъ).

И въ нашата малка страна, съ голѣми бедствия и страдания, се понесе тоя тревоженъ кликъ. Мнозина го чува — но и мнозина нехаятъ. Добре сж въ и съ живота си. Бератъ и стрѣвно гълтатъ насладитѣ. Що имъ е? Следъ тѣхъ — ако ще и потопъ. Това сж пошитѣ човѣци — *себичитѣ*. Тѣ добро ни на себе, ни на живота правятъ и даватъ.

Добритѣ чуватъ доброто. И му се откликватъ Добро за детето трѣбва да се стори, Тѣй и такоза, че то добро, здраво, трудоспособно и трудолюбиво, а и трезво да бѣде.

Когато днесъ тѣй много се говори за промѣни въ уче-

бно-възпитателната система, ще видимъ и опознаемъ мждритѣ, долновиднитѣ политици и общественици. По дѣлата — не по думитѣ — ще ги познаемъ. Уредницитѣ на учебното дѣло изнасятъ вече на одѣлотворение тая идея — *повече грижи и повече здраве за детето*. Г-нъ Министъръ на нар. просвѣта е казалъ въ Висшия учебенъ съветъ: „Въпросътъ за подобриенето на расата, за расовата хигиена, който живо се обмисля и разисква въ по-културнитѣ страни, се налага е на насъ, за да запазимъ народа отъ изграждане“. Внесенъ и законопроектъ за уреждане тая материя. Въ подробности не го познавамъ. Но ако той има предъ очи само физическото възпитание на младежъта, — нека ми бжде позволено да се осжмня! — не ще направи много за подобриенето на поколѣнието ни.

Пиянъ народъ *юнакъ* не може да бжде и стане. Физическото възпитание, — безъ да отричамъ грамадното му значение, — само, безъ трудовото и противалкоолното възпитание, не ще издигне племето ни.

Раздвижена физика, но и трезва психика — ето разумливото и действително спасителното!

Ако днесъ *тѣлото* не може да устои на буритѣ и негодитѣ въ живота, още по-малко може да устои разпнатата и разкъсана отъ евфористичнитѣ отрови и разпъкване *душа*. И тѣло, и душа вѣхнатъ, хилавѣятъ, падатъ...

И понеже това е така, голѣмитѣ хора на физическото възпитание (спорта, въ най-широката смисълъ на думата), следъ много опити, изследвания, самонаблюдения и самоанализа, идватъ до заключение:

спортъ и трезвостъ наедно!...

„Спортътъ трудно се спогажда съ алкоола. Спортистъ, който желае да запази силитѣ и ловкостъта си, избѣгва спиртнитѣ питиета и се пази отъ тѣхъ като отъ огънь.“ (Проф. Ейленбургъ). Така се изказватъ и много други: Нурми, Дурандо, Хефронъ, Проф. Айзелбергъ, Лангленъ, Демпси и др. А Олимпийскиятъ комитетъ и 23 спортни федерации въ Франция деклариратъ: „Алкоолътъ е погубно питие, което поражда преходна, бързо последвана отъ отпадане и намаляние на силитѣ, възбуда. Употрѣбата на алкоола е вредна при всѣка работа: тя намалява производителността еднакво за спортната и професионалната работа; и всѣки спортистъ, всѣки работникъ, който дири въ алкоола добивка на сили, ще срещне само загуба и разочарование.“

Нѣмамъ мѣсто за повече цитати. И не е нужно. *Пие-нето руши тѣлото, поборва духа, подрива дома, минира и събаря устоитѣ на домъ и държава*. Науката изнася това на всеобщъ показъ, животътъ го сочи и подема, новото време го налага. Тоя въпросъ е частъ — и то съ първо значение — отъ евгенията. Защото срѣдствата, съ които евре-

нията си служи, сж *спортни* (физическо възпитание), после *диетични* (забраната на спирта въ Америка е евгенистична мърка) и най-сетне чисто *расови*: подборъ при сключване брака, контролъ на ражданията и пр. „Тѣзи фактори (които израждатъ поколѣние, б. м.) сж *алкоолътъ*, морфинътъ, оловото, сифилисътъ, туберколозата и др.“ (Д-ръ Люб. Ив. Русевъ). Пъкъ и „трезвостъта гарантира по-възвишено схващане на живота и, следователно, по-щастливо, по-чисто и по-благородно съществуване“ (Проф. Масарикъ — председателъ Чехословашката република).

И когато днесъ г-нъ проф. Ал. Цанковъ е решилъ да сложи ржка въ корена на учебно-възпитателна система; когато е дошло време да се обвзре и измѣни учебната програма, — не може да не се вземе предвидъ грозящата племето ни действителностъ: *народътъ ни лудо пие и бързо се изражда*.

Училището да отвори врати и прозори !за противалкоолното образование и възпитание. Въ програмата да се даде мѣсто по-достойство на въпроса за алкоолизма: отъ забавачницата до университета. Трудъ и трезвостъ да бжде красивата сжщностъ на родното школо!

Отъ *учителя*, къмъ специалната си подготовка, за каквато става дума въ измѣненіята на учебната система, да се иска, ако не пълно въздържаніе още днесъ, то поне благосклонно внимание и пълно съдействие на идеята на трезвостъта. Да се забрани на учителитъ да пушатъ, пиятъ, или пъкъ азартничатъ на публични мѣста, предъ деца и младежи и пр. При специалната подготовка на учителитъ да се застжи и тая за борба съ алкоолизма. При назначението на учителитъ, при еднакъвъ цензъ, да се дава предпочитаніе на учителитъ — въздържатели.

Ученическитъ въздържателни дружества да се възстановятъ при пълна свобода и съдействие, но и при пълна контрола отъ учители и респективнитъ власти. На образуваниитъ и образуващитъ се въздържателни дружества да се даде самостоятелностъ и независимостъ—по отношение другитъ дружества—а така сжщо да имъ се дава най-широка подкрепа. Санкции за учители, инспектори и всѣки, който съ нѣщо би спъналъ дейността на ученическитъ въздържателни дружества. Защото *ученическитъ въздържателни дружества сж възпитателни организми и организации*.

Още по-добре да се застжи противоалкоолното обучение въ програмата на проектираното *допълнително образование*. Селото ни е въ назадъкъ—селото ни гине. Защото завършилиятъ IV отдѣление или III класъ отива не въ читалището, кооперацията, дружеството, а—въ кръчмата. Какви жертви—въ срѣдства, сили и чувства—дава младежъта отъ тая възраст! Несмѣтни, неизмѣрими. Законътъ и тукъ трѣ-

бва да се съобрази съ действителността. Най-оглжбено отнoшение и влияние е нужно.

Който реди къмъ добро—злото вижда. И не свива по свой пжтъ, за да го не срещне. Срещу му се възправя.

Който пише страници на дѣлова, творческа реформа, вписва въ тѣхъ голѣмитѣ идеи на времето.

А такава е идеята на въздържанието.

И така си отрежда и *златна* страница и за своето име...

Н. Чокова. — с. К.-дере (Елховско)

Учителювиятъ пжтъ.

Красиво и благородно е да си учител — учител на малки и голѣми, да знаешъ, че въ твоитѣ ржце е повѣрена човѣшката душа, както глината въ ржцетѣ на скулптора, да изваешъ красива човѣшка фигура! Но мислимъ ли, колко е отговорна тази работа? Мнозина — да, но и мнозина не сж помисляли за това, защото жилото на съзнанието на своята отговорност е безпощадно. Колкото въ нашитѣ ржце е възможността да създамъ идеалния образъ на човѣка, толкова — и да го осакатимъ и направимъ нѣщо изгубило всѣкакъвъ образъ и подобие на човѣкъ. И това е което е случва най-често. Резултатитѣ сж на лице: нашата въ поголѣмата си частъ разпусната, безнравствена, егоистична, лекомисленна градска младежъ и нашата груба до невъзможност и цинизъмъ, тѣнеща въ мракъ и невежество, зла, дори съ прояви на жестокостъ, такава селска. Разбра се, причинитѣ за това сж много и не се криятъ само въ училищата, ала всѣки заинтересуванъ, всѣки институтъ или лице, комуто лежи на съзнанието отговорностъ нѣкаква за това, ще потърси причинитѣ, които се криятъ въ него и ще се постараетъ да ги острани. Ние, учителитѣ, ще ги потърсимъ първо въ нашата личностъ и нашата работа, а после и въ условията, всрѣдъ които работимъ, и въ срѣдствата, съ които разполагаме.

Призванието на учителя — отъ основния до гимназиалния и професора — най-високото призвание, може би, въ живота, предполага високо издигната, надарена, благородна и мощна личностъ. Да бждешъ ржководителъ, пжтеводна звезда, да чъртаешъ пжтъ на човѣшката душа — това е колосална работа.

Думата ми, обаче, е повече за първоначалнитѣ и то селски учители, работата, срѣдата, условията, мжкитѣ, копнежитѣ, постиженията и несполукитѣ на които ми сж най-познати. Тѣ и въ миналото, и днесъ, и въ далечно бждеще

ще играят ролята на човѣци, на които сж нуждни свръхъ сили, каквито не притежаватъ.

Нека да разгледаме, какво представя личността на учителъ и какво и се възлага. Дете на срѣдни или бедни материално родители, изкаралъ училище, може би, и съ собственъ трудъ, едва колкото да вземе хлѣбъ въ ржце, съ една наследственостъ негениална, но на полуобразовани или невежи родители, често пжти болни, пияници съ неголѣма морална устойчивостъ, съ посрѣдствени характери, съ не много грижливо домашно възпитание и съ общоизвестното намъ възпитание, което дава днесъ обществото, другарската срѣда и училището, натрупалъ познания изъ извѣстни области на науката, безъ да може дори да ги прилага въ живота си, научилъ и методи, какъ да преподава на децата, но не и какъ да възпитава. (Въ училище никога не се научава науката на възпитанието. Тя се научава тамъ въ допиръ съ живитѣ детски души. Човѣкъ не може да възпитава, докато на познава детската душа. А тя се не учи отъ книга.) Ето това представя въ по-голѣмата си частъ селското учительство. Не изпускамъ изпредъ видъ нѣкои побогато надарени личности, отгледани и расли въ срѣда, благоприятна за развитието на способности и характеръ — личности които иматъ възможностъ да бждатъ добри учители. Но те сж малцина. Мнозинство, безъ да бждемъ лично самоние виновни за това, представляваме горната картина. И какво се иска отъ насъ? — Онази груба глина съ пиянска, невежа и още по груба наследственостъ, която въ сърдцето си нѣкъде, може би, само крие Божествената искрица — душа — замъждѣла почти, се поставя въ тѣзи слаби, неопитни ржце да се обработи, да се вае, да се изкара въ четиригодишния курсъ нѣщо, което, подето по нататѣкъ отъ други учители или отъ живота, да даде нѣщо, като хармонична развита личностъ. Младиятъ учителъ съзнава скоро своята неопитностъ и се залавя трескаво за четене, питане, работа, опити. Тепърва почва да се учи. Но ето че предъ него се слага и друга работа, друга задача. Той става учителъ и на възрастнитѣ. Той влиза въ допиръ съ ония, които се явяватъ често спѣнка въ работата му. Той се интересува отъ тѣхъ. Какво представятъ отъ себе си тѣ? Какъ живѣятъ? И влиза въ тѣхния животъ, за да изучи радоститѣ, скърбитѣ, въжделенията и разбиранията имъ и да ги подпомогне. Той се ужасява отъ невежеството, което, като нѣкакъвъ врагъ, ги е възседналъ и ги души и прави живота имъ тежѣкъ. Но ужасява се и отъ упоритостъта имъ. По лесно е да се разбиватъ гранитни скали, отколкото тая вѣковна скала на невежество, закоравѣли традиции и егонизъмъ. И той скоро отпуща немощни ржце. Ала въ младежката му душа трепти топло чувство, свѣтъ идеализъмъ, го-

рещо желание за подвигъ и жертва. Той отправя погледъ тукъ и тамъ за помощъ . . . Напраздно! Условиата, сръдствата, обстановката сж тъй неблагоприятни! И той поглежда пакъ къмъ себе си, къмъ своитѣ скромни сили. Залавя се отъ малкото, крои, кове, чука... Отпуска въ умора ржце, почива, блънува—създава образи и картини, които го въодушевяватъ и той отново почва... И пакъ умора и пакъ почивка. Струва му се, че върви по нѣкакъвъ стръменъ склонъ И върха е далечъ. А може би и много е изминалъ? Обръща се. Мъгла е забулила следитѣ задъ него. И той е самъ, съвсемъ самъ! Кжде сж неговитѣ близки които го изпратиха съ благословия? Кжде сж неговитѣ приятели, които очакваха нѣщо отъ него? Кжде сж онѣзи, които искатъ отъ него? Не, той е самъ. Самъ съ себе си — съ своитѣ надежди и разочарования, мжки и копнежи, постижения и несполуки. Самъ съ своя умъ, самъ съ своя кръстъ. Неволно си спомня за другъ единъ самотникъ, който въ решителния частъ, бѣ самъ съ своя кръстъ, неразбранъ отъ никого, забравенъ отъ онѣзи, за които полагаше живота си, изоставенъ отъ тѣзи, които винаги бѣха съ него. Сълзи на умиление и възторгъ избликватъ. Значи, това е пътятъ на учителя! — Значи, не за пръвъ пътъ минавамъ по него. По него е миналъ най-великиятъ учитель. И този пътъ е святъ. И той извежда тамъ на върха, кждето се увѣнчава съ успѣхъ. Нали и Неговото дѣло бѣ въ мъгла забулено и сѣкашъ че пропаднало? Но, не! Следъ Него възпламна съ по-голѣма сила. И днесъ ние виждаме да озорява цѣлата вселенна. Тогава дързостъ! Малкото семенце, което ще посѣемъ, ще даде много плодъ. Малката свѣтлинка, която носимъ, ще възпламне, негли, въ буенъ пламъкъ, който ще следи по стѣпките ни и ще освѣти пътя на мнозина. Пътятъ на учителя е пътъ на възходъ, пътъ на непрестанна работа надъ собствена душа, умъ, сърдце, воля, характеръ. Само тамъ, вътре въ себе си, ще изковемъ сръдствата за борба, за успѣхъ и плодоносни постижения. Отвѣнъ условията сж тъй неблагоприятни, че да се очаква отъ тѣхъ значи да се губи време. Вървейки стѣпка по стѣпка по този вътрешенъ възходъ, ние ще слагаме камъкъ върху камъкъ на зданието, което се зове култура. Камъкъ по камъкъ ние ще настелимъ царския пътъ, по който ще минатъ нашитѣ близки — ние, пионеритѣ на културата, пионеритѣ въ живота.

Учителска колегиалност.

Въ нѣкои училища отношенията на учителитѣ помежду имъ сж добри. Тѣзи отношения наричаме колегиални.

Въ други пъкъ училища отношенията на учителитѣ сж такива, че казваме: нѣма колегиалностъ между тѣхъ.

„Ето вече 30 години учителствувамъ и почти презъ всичкото време съмъ и главенъ учителъ, но у насъ още не е имало кавги и дразги помежду ни.“

Това ми пише единъ учителъ за колегиалността въ тѣхното училище. И после допълня за колегиалността между учителитѣ изъ цѣла околия въ миналото, когато и азъ учителствувахъ тамъ, съ приветнитѣ думи:

„Спомнямъ си, какъ живѣхме ние едно време, каква колегиалностъ имаше помежду ни. Спомняшъ си, вѣрвамъ, че никой учителъ не искаше постановление отъ тамъ, дето има другъ по-раншенъ кандидатъ.“

Въ тази околия тогава една голѣма часть отъ учителитѣ бѣха организирани въ две различни учителски организации. Имаше неорганизирани. Имаше учители съ различни политически убеждения, съ разни разбирания на живота. Но колегиалността между всички владѣеше. И сега въ всѣки срещнатъ познатъ учителъ отъ тази околия виждамъ и чувствамъ близъкъ приятелъ.

Но животътъ не се тече все отъ прелестни нишки. Изменили сж се само 8 години, отъ като напуснахъ тази околия. Презъ това време бацилътъ на неколегиалността почналъ своето действие.

Сжщиятъ учителъ ми пише:

„А сега?

Казахъ ти, че ние въ С.-ския край живѣмъ отлично отъ време, па и сега, но има случаи въ околията, и то не рѣдки, които просто смайватъ човѣка. Ето напримѣръ, въ вашето К. учителитѣ сж на ножъ: Т. се отнася до другаритѣ си съ официални писма! Учителитѣ въ Д. С. се били публично; учителитѣ въ Д. сж въ непрестанни кавги и сждилища; на много мѣста учителитѣ се карали, кой да е главенъ учителъ и прочее и прочее“.

Да. Неприветни нѣща съобщава.

„Така е тукъ, тѣй е, вѣрвамъ, и къмъ васъ.“

Това прибавя той.

За жалость, трѣбва да му отговоря:

Да, тѣй е, драги приятелю, и къмъ насъ...

Още при дохождането ми въ нашия край съзрѣхъ неколегиалността.

Ту единъ, ту другъ учителъ, още при първата ни срѣща, почнаха да се оплакватъ отъ други учители, почнаха да ми разправятъ за нѣща, които ме очудваха съ своята отвратителна дребнавостъ.

Наскоро видѣхъ и нѣщо по-лошо—уволняване на учители за неколегиални отношения съ другитѣ учители въ училището.

Въ П. наскоро бѣ уволненъ главния учителъ А. С. при единъ отъ мотивитѣ—неколегиални отношения съ учителитѣ.

Пакъ тамъ по-после при уволнението на директора на прогимназията Г. И. неколегиалността играеше главна роля.

Въ К. преди 1—2 години и тритѣ учителни бѣха уволнени поради неколегиални отношения.

Убеденъ съмъ вече, че напълно е правъ единъ отъ нашитѣ инспектори, който често ни напомня:

„При уволнението на всѣки учителъ непременно има прѣстъ другъ учителъ“...

Каква тѣга навѣватъ тѣзи факти изъ живота на учителя!

*

Учителътъ!

„Той поучава малки и голѣми, стари и млади, мъжки и женски, селяни и граждани — учи и възпитава, всички, всѣкога, вредомъ. Той учи и възпитава, както съ чуднитѣ си слова, така и съ красивитѣ си дѣла.“

„Врагъ на егоистични страсти и стремежи, усърденъ служителъ на възвишени идеи, жрецъ на идеали, той поучава и насърчава, трогва и развеселява, всагда добродетели и подхранва творчество у всѣки човѣкъ.“

„Той е навсѣкжде, дето кипи животъ и се строи почистъ, по-добъръ, по-свършенъ животъ.“

Така умѣло е характеризиралъ учителя г. Ив. Георгиевъ въ ст. „Народниятъ учителъ“ (сп. „Педагогическа Практика“).

„Само възпитаниятъ и образованиятъ човѣкъ може да възпитава и образова другитѣ. А възпитателното значение на учителя не се ограничава съ дейността му като преподавателъ. Голѣма частъ отъ него се пада на непосредственото влияние на неговата личностъ. Въ примѣра, даванъ отъ учителя, то даже се проявява независимо отъ неговата воля.“

Да! Такъвъ се очертава предъ всички учителътъ. Такъвъ е истинскиятъ учителъ. Той е източникъ на всичко добро и красиво, източникъ на животворяща свѣтлина.

И доколкото учителитѣ въ дадено училище или въ дадена областъ сж действително учители, колегиалностъ помежду имъ непременно ще има—тѣхнитѣ отношения ще сж напълно приятелски. Тѣ не би имали и понятие за неколективностъ.

Това трѣбва да се има предвидъ всѣкога, когато става дума за колегиалностъ.

Вѣрно е: ако ние всички учители бѣхме напълно истински учители, не бихме се занимавали съ въпроса за колегиалността...

Моятъ приятелъ, отъ писмото на когото цитирахъ, пише; „Вече 30 години учителствувамъ, но у насъ не е имало кавги и дразги помежду ни, та не мога фактически да преценя, до колко пречи неколегиалността за резултатната работа на учителя.“

Той потвърждава мисълта ми.

Въ всѣко училище не само учителътъ се проявява, но и учителитѣ вкупомъ. Става дума не за нѣкой учителъ, а за учителитѣ изобщо. Всички учители заедно се проявяватъ като една обществена единица.

Щомъ хората въ дадено мѣсто научатъ, че учителитѣ не живѣятъ дружно, щомъ научатъ за кавги, за разправии — за неколегиални отношения на учителитѣ, почватъ да си приказватъ:

„Ние нѣмаме учители...“

Печално, да... Но така си е...

* * *

Учителътъ трѣбва да работи при спокойствие и разположение. Когато има неколегиални отношения между учителитѣ въ училището, учителътъ е раздразненъ, зле настроенъ. Това се отразява върху развитието и резултата на работата му.

Прелестна усмивка цъпти отъ устнитѣ на учителя. Сяйно е лицето му. Жизнерадостъ обзема цѣлото сжщество. Така той се раздѣля съ колегитѣ си и влиза при ученицитѣ си. Вървежътъ на работата му е лекъ. И ученицитѣ сж въ приятно настроение. Всичко леко се разбира, леко се схваща, съ радостъ се изпълнява.

Така върви работата при добри, колегиални отношения.

Бръчки покриватъ челото на учителя. Устнитѣ сж свити. Мракъ витае предъ очитѣ му. Нѣкога блѣсъкъ отъ злоба се съзира въ тѣхъ. Така той се раздѣля съ колегитѣ си. (Въ сжщностъ за него тѣ не сж колеги) и влиза при ученицитѣ си. Работата му отначало не върви. Предъ вида на милитѣ детски личица настроението може и да се измѣни и да сяйне лицето му. Но може и цѣлия часъ да е мрачно предъ очитѣ му, мрачно и предъ душевния му взоръ. Тогава и ученицитѣ му сж стреснати. Работата не върви.

Така е, когато има кавги и разправии между колегитѣ — учители.

Настроението на учителя отъ отношенията съ колегитѣ се отразява върху работата му съ ученицитѣ. Добритѣ ко-

легиални отношения сж източникъ на плодoносна работа.

При добри колегиални отношения учителитѣ се съвѣщаватъ помежду си върху предстоящата работа съ ученицитѣ. Знанията и опитътъ на колежитѣ се използватъ за по-лека и резултатна работа на учителя.

Безъ колегиалностъ нѣма да има единство и при прилагане общитѣ мѣрки за възпитание и обучение. При такова положение, въ зависимостъ отъ случая, всѣки върши, каквото си желае, или пъкъ нищо не работи, като се оправдава предъ себе си:

„Нека пъкъ другитѣ учители да направятъ това...“

Така всѣки си казва въ такива случаи, и обща работа за възпитанието и обучението не се приема.

Тогава единъ си дрънка на тамбура своя пѣсень, другъ бие барабана по своя мелодия, трети си свири съ уста нѣщо, четвърти си бумти тъпана. Звуци много — мелодия никаква. Ужасяваща дисхармония те кара да си запушишъ ушитѣ, или да бѣгашъ съ отвращение...

При добри колегиални отношения всѣки учителъ принася за общото по-добро състояние на училището.

Както всѣка пчела нѣкакъ инстинктивно си знае и извършва своята работа за живота на обществения организъмъ — кошера, така и всѣки отъ учителитѣ нѣкакъ инстинктивно схваща и извършва своята работа, за да се проявява все по-добъръ животъ въ обществения организъмъ — училището.

При общитѣ колегиални усилия могатъ да се постигнатъ и се постигатъ резултати, които да възхитятъ всѣки, който посѣти училището. Такова училище става за образецъ.

Въ такова училище децата съ радостъ отиватъ, съ радостъ вършатъ своята работа и неусѣтно възрастватъ физически и душевно. Родителитѣ имъ забелязватъ това положение и нѣкакъ неволно почватъ да се отнасятъ съ уважение къмъ всички учители.

Тѣ се вслушватъ въ думитѣ на учителя. Тѣ следватъ неговия примѣръ.

Учительтъ неволно, може да се каже незабелязано, става общественъ деецъ — истински народенъ учителъ.

Вѣрно е, че по заповѣдь и съ дигане шумъ за обществена дейностъ никога не може да се постигнатъ резултати. Особено не ще могатъ да проявятъ обществена дейностъ учители, които живѣятъ неколегиално, всрѣдъ разправии, гоненици, клюкарства едни за други...

Родителитѣ, въ такъвъ случай, може да се вслушватъ въ думитѣ на едни или други учители, но въобще нѣма да иматъ вѣра въ тѣхъ. А примѣра имъ не трѣбва никой да следва.

При добъръ колегиаленъ животъ всички учители дружнo действуватъ и при обществената си дейностъ. Пома-

гатъ си единъ други му. Каквото да захванатъ, работата имъ върви леко, нѣкога всрѣдъ ентусиазмъ. Резултатътъ е такъвъ, че насърчава и подтиква къмъ нова дейность...

Единъ гимназиаленъ учителъ ми пише:

„Колегиалността подтиква учителя къмъ самообразование: уреждатъ се конференции, четатъ се реферати и прочее. Така учителътъ получава специална подготовка, повисока култура и се тика къмъ по-импулсивна духовна дейность. При неколегиални отношения това и да става, ще бжде по заповѣдъ и, следователно, и съ незадоволителни резултати“.

Сжщиятъ приятелъ продължава:

„Ако нѣма колегиалность между учителитѣ изобщо, това ще се отрази зле на професионалната борба на учителя. Последниятъ не ще може да защити добре професионалнитѣ си интереси — материално подобрене, служебенъ стабилитетъ и др. Това ще докара като последиствие деградирание (духовно) и израждане—нѣщо, което непосредствено ще се отрази зле въ училищната и извънучилищна културно-просвѣтна дейность на учителя“.

Не мога да не приведа и следната му мисълъ:

„Липсва ли колегиалность, обикновенитѣ човѣшки отношения се изгубватъ и се явяватъ спорове, караници, конфликти, които предизвикватъ училищната властъ да си служи съ наказания, което, отъ своя страна, още повече отежава положението и пречи на работата“.

Напълно правъ е той.

Споредъ мене, нѣма по-голѣмо зло за ученици, за учители, за училище отъ това: учителитѣ да живѣятъ въ разправии, въ несговорность, неколегиалность.

Добритѣ пъкъ колегиални отношения на учителитѣ сж източникъ за всичко добро и водятъ къмъ резултатна работа за учителя въ всѣко направление на неговата дейность.

* *

Нѣма да се спирамъ на общественитѣ, економическитѣ и общоучилищни причини, които направо или посрѣдствено съдействуватъ за лоши или добри колегиални отношения между учителитѣ. Това би ме поотдалечило отъ сжщността на въпроса.

Ще спомена само, че съвокупността на всички тѣзи причини прави учителя нервненъ и нетърпеливъ.

Като проучите по-добре, какъ се е развилъ конфликта между учители, които не сж въ добри колегиални отношения, въ повечето случаи ще намѣрите за поводъ нѣщо дребно, несжществено, но нервността и нетърпеливостта го преобразили, както се изразяватъ: „отъ влакно, на вълмо“.

Слушашъ да ти разправя едната страна, слушашъ да ти разправя и другата страна за конфликта и понататъшното развитие на неколегиални отношения и съ недоумение виждашъ нѣкакви дребнавости. А клоката, ината, злобата тия дребнавости преобразили на нещо ужасяваще...

Доколкото зная, учителкитѣ въ К. се скарали коя да води две слѣти отдѣления. После се биятъ предъ ученицитѣ. Най-после — уволняватъ ги.

Въ моето родно К. главниятъ учителъ и една учителка се скарали преди нѣколко години, кой да води 1 отдѣление. Впоследствие главния учителъ една година бѣ отстраняванъ отъ длъжностъ и уволняванъ. А сега се отнася съ официални писма съ колежитѣ си.

На много мѣста директорътъ или главниятъ учителъ искатъ да иматъ авторитетъ предъ учителитѣ не съ знанията, уменията и дѣлата си, а като съ държането си подчертаватъ на всѣка стѣпка, че сж началство. Почватъ разправии по съвсемъ дребни поводи. И виждашъ — главенъ учителъ уволненъ за неколегиални отношения съ учителитѣ. На друго мѣсто пъкъ — нѣкои отъ учителитѣ наказанъ или уволненъ.

* * *

Много често отъ главата — директора или главния учителъ — зависи да се вмирише рибата: да има добри или лоши колегиални отношения.

Въ статията „Какъвъ трѣбва да бжде единъ директоръ“ (сп. „Училищенъ прегледъ“) Клаинъ пише:

„Разгледаме ли въобще отношенията между директоръ и учители, съ които той има работа, така сжщо и отношението на самитѣ учители помежду имъ въ заведението, дето служатъ и дето иматъ случаи да се изучаватъ по-отблизо, то ние ще дойдемъ действително до печални резултати. Въ твърде малко заведення сжществува или е сжществува. ло между директоръ и учители една истинска колегиалност, солидарностъ и задружно работене; срѣщатъ се училища, дето съ години се продължава едно нетърпимо гонене между директоръ и учители“.

По нататъкъ Клаинъ продължава:

„Азъ мисля, че, ако единъ директоръ е такъвъ, какъвъ то трѣбва да бжде, тогава не може да нѣма истинска колегиалност, основата на която лежи въ ясното познаване учителското звание и въ необходимостта на едно задружно (съгласно) работене и взаимно помагане на всички учители отъ училището. При добъръ директоръ още по-малко може да се яви нѣкакъвъ конфликтъ между директоръ и учители“.

А добрият директоръ Клаинъ очертава така:

„Той е една нравствено импонираща и характерна личност, единъ образovanъ мжжъ съ деликатно поведение, единъ добъръ учителъ, единъ превъзходенъ възпитателъ; въ своитѣ обръщения той е достолепенъ, измѣренъ, последователенъ, човѣкъ съ тежестъ, внушителенъ, но не горделивъ, коравъ, педантъ... Въ всичко, каквото върши, той е ясенъ и откровенъ и има предъ очи само интереситѣ на заведението, доброто на ученицитѣ, доброто на учителитѣ“.

Ще прибавя: всичко казано за директора се отнася и за главния учителъ.

* * *

При неколигиалнитѣ отношения на учителитѣ голѣмо влияние указва клюката, често превърната въ единъ видъ доносничество. За една учителка имахъ много добро мнение. Замѣствахъ директора. Вършехме обща работа. Тази учителка дохожда и ми шушне, че друга учителка недобросъвестно работила. Азъ следѣхъ работата и знаехъ, че както всѣки учителъ, и тази учителка работѣше, колкото можеше и както можеше.

Това ми обърна внимание и после видѣхъ, че тази учителка обича да клюкарствува и клюкарствата ѝ пораждаха или усилваха конфликти между учителитѣ

Друга учителка е много добра въобще. Единъ път въ разговоръ соча една характерна черта за друга учителка, която черта и тя констатира. Веднага, каквото чула отъ мене, предала на тази учителка. Последната, при първа среща, малко обидена, ми заявява: „Сърдита съмъ ти!“ И по-после заявява защо.

Указа се, че първата учителка, безъ умисълъ да пакости, обича да клюкарства.

Случайно, отъ разговоръ помежду имъ, схващамъ, че единъ учителъ е съобщилъ на по-више началство за семейството на една учителка компрометирващи нѣща, които не се знаеше положително, дали сж вѣрни.

Това ми обърна внимание и констатирахъ, че този учителъ обича да клюкарства.

Привеждамъ случаи на невинно клюкарство, безъ умисълъ да се пакости — и все пакъ се пакости...

За жалостъ, клюкарствува се и предъ родителитѣ на ученицитѣ.

Когато отношенията между учителитѣ не сж вече добри, клюкарствува се и единъ видъ неофициално се доноси предъ директоръ, инспектори, партизани, всрѣдъ обществото.

Клюкарството може да породи конфликтъ между учителитѣ. Съ по-голѣма сила то изостря конфликта когато е

умишлено. Чрезъ доносничествата, за жалостъ, то става причина за такива отношения, че се достига, като последствие, до наказание на нѣкои учители, което още повече отежчава положението...

Често чрезъ кляукарството се изнасятъ вънъ отъ училището нѣща, за които не би трѣбвало да се приказва въ обществото.

Трѣбва да се знае, че, когато единъ учителъ приказва нѣщо лошо за другъ учителъ, той пакости и на себе си като на учителъ.

Даже истинскиятъ учителъ, който напълно е проникнатъ отъ професионална солидарностъ, никога нѣма да търпи да се приказватъ отъ други хора лоши работи за учителъ. Той непременно ще се яви въ защита на своя колега.

Нека всѣки се замисли върху токущо констатираното, защото тукъ се намира и основата за учителска организация.

Колегиалността издига учителя до истински учител — ратникъ за по-добъръ училищенъ животъ, деецъ за по-добъръ общочовѣшки животъ, радетелъ за по-голяма култура и напредѣкъ на отдѣлния човѣкъ и на обществото изобщо.

Д. Правдолюбовъ — София.

Педагогическа рисунка.

Въ историята на изкуството има моменти, когато човѣкътъ съ открита душа, смѣло и непоколебимо, е пригръщалъ изкуството. Има такива епохи, когато на звучния му и силенъ езикъ сж говорили безъ изключение всички смъртни.

Още въ ония стари времена, когато едничкото оржие въ ржцетѣ на човѣка е билъ кремъкътъ, когато най-удобното му жилище е била пещерата, когато не се знаело, що е огънь, и единствената храна на човѣка е било живото месо на убититѣ отъ него животни, — още тогава той е рѣзълъ върху камѣкъ или дърво и кости разни изображения на предмети изъ околната срѣда. Още въ ония незапомнени времена, когато между полудивиятъ човѣкъ и измрѣлитѣ днесъ чудовища е кипѣла упорита борба за животъ и смъртъ, още тогава е съществувала картината.

Първитѣ картини сж били прости, контурни, състоящи се само отъ нѣколко черти — съ една дума, скици. Такива сж детскитѣ рисунки днесъ. Поразително сходство ще забележимъ въ рисункитѣ на нѣкогашнитѣ първобитни художници и тия на днешнитѣ малки такива. Рисунката на първобитния човѣкъ е била срѣдство за изразъ на мисли, чувства и стремежи. Сжщо и детската рисунка днесъ е милъ и пле-

нителен разказъ, особенъ родъ четиво. Детето на първо време въ рисунката влага не това, що вижда за известенъ предметъ, а онова, което знае за него. Потрѣбността да рисуватъ децата, особено да илюстриратъ, се явява сжщо тъй, както и потрѣбността да говорятъ. *Рисуването е вторъ езикъ на детето.*

Два въпроса изпъкватъ тука. Единиятъ, ако рисунката действително е срѣдство за изразяване, не следва ли днесъ този езикъ да се учи отъ всички деца въ училището така, както се изучава и словесната речъ? Второ, ако рисунката е езикъ, не трѣбва ли на тоя езикъ въ нашитѣ училища днесъ малко повече да се приказва?

Отговоритѣ на тия въпроси могатъ да бждатъ само положителни, защото видима е ползата. Учителитѣ и майкитѣ трѣбва да помнятъ, че рисуването е най-доброто срѣдство не само, за да се отлжчи детето отъ неговитѣ безкрайни и често пжти отекчителни лудории, да се даде въ ржцетѣ му полезно занятие, но още, което е по-важното, е срѣдство за развитие на детското въображение, творчество, детската зрительна паметъ и способностъ къмъ наблюдение.

Особено внимание учителтъ трѣбва да обърне къмъ детската рисунка и детското рисуване изобщо. „Най-добъръ учителъ е този, говори нѣмския педагогъ Ванъ-Дайкъ, който дълбокото си научно познание и красноречне съединява съ изкуството да се рисува, илюстрира на черната дъска“. Проф. Гизлери е още по-краенъ. Той твърди, че рисунката има предимство предъ словото.

Ако сравнимъ графическия езикъ (рисунката) съ словесния, ще забележимъ, че най-характерната черта на рисунката е нагледността. Въ това отношение даже и най-красноречивото слово не може да се сравни. Често една черта на молива говори много повече и по-убедително, отколкото и най-продължителното обяснение. Мнозина учители отъ опитъ знаятъ, че понѣкога и най-простата черта е напълно достатъчна, за да може съвършено ясно да бжде представено съдържанието на нѣколко страници отъ известни книги.

На тоя именно активъ на рисунката се основава украсяването по различнитѣ издания съ илюстрации. На тоя принципъ лежи и учителския похватъ да илюстрира своитѣ разкази и уроци.

Докато езикътъ има националенъ характеръ, рисунката е езикъ, понятенъ и достъпенъ за всички народи, племена и наречия. Може смѣло да се каже, че рисунката е общъ езикъ, който обединява човѣчеството и съ пълно право може да се нарече „всесвѣтски езикъ“.

Посоченитѣ предимства на рисунката — общедостъпностъ и нагледностъ, й даватъ възможностъ да бжде съ голѣмъ

успѣхъ приложена въ училищното обучение, като учебно-спомогателно сръдство. „Следъ думата, тебеширътъ е едно отъ най-добритѣ сръдства за педагогическо въздействие, говори Ванъ-Дайкъ. Мнозина учители полагатъ хиляди усилия, за да снабдятъ класа си съ повече учебни помагала. Тѣ не подозиратъ, че въ тѣхната ржка едно малко парче тебеширъ, което въ много случаи бездействува и почива, е силно сръдство за нагледно обучение“.

Съ малко черти колко много нѣща могатъ да се изразятъ на черната дъска! Малко сж учебнитѣ предмети—само отвлѣчениитѣ—кждето рисунката не може да укаже сжществена полза. Особено при естественоисторическото обучение услугитѣ на тебешира могатъ да бждатъ доста чувствителни. Листетѣ, устройството на цвѣтоветѣ, насѣкомитѣ, бозайниците и тѣхнитѣ жилища, гнѣздата на птицитѣ и др.—всичко това, ако бжде бързо нахвърлено отъ опитна ржка на черната дъска, успѣшно може да замѣни отсъстващия предметъ или неговата картина. Историята, географията и физиката даватъ сжщо богатъ материалъ за иллюстрация. Даже при наличността и на най-разнообразни помагала ние пакъ не трѣбва да бѣгаме отъ услугитѣ на рисунката. Споредъ много съвременни педагози рисунката на черната дъска има предимство въ сравнение съ нагледнитѣ училищни картини, модели и препарати.

Преди всичко рисунката на черната дъска не изисква, кой знае какви материални разности. Черната дъска и тебеширътъ сж принадлежности на всѣко училище. Много наши училища, особено въ планинскитѣ мѣстности, сж бедни като „черковни мишки“ и не разполагатъ съ никакви сръдства за пособия. За такива училища отъ голѣмо значение сж учителскитѣ рисунки. „По стениитѣ на добре обзаведенитѣ училища, справедливо забелязва проф. В. И. Бейеръ, ние виждаме картинитѣ на кучето, коня, слона, козата и пр., нарисувани на отдѣлни таблици и често пжти въ такъвъ мащабъ, че кучето е по-голѣмо отъ коня, козата по-едра отъ слона и пр.“ Учителътъ, който може да илюстрира, ще предотврати тѣзи лъжливи представи въ малкитѣ детски глави.

Много отъ нашитѣ училища обичатъ да украсяватъ училищнитѣ стени съ нагледни таблици и рисунки. Предполага се, че съдържанието на таблицитѣ и картинитѣ силно и продължително се запечатва въ детската паметъ. Може би да е така. Но вѣрно е и още, че тия таблици и рисунки отъ постоянно гледане омръзватъ на децата. Следъ като се наситятъ, преставатъ да ги виждатъ. Но учителювата рисунка не е така апатична. Нейната импровизация и ненадейно изтъкване много повече дразни детския интересъ. Закачената таблица или картина е мрътва за очитѣ на детето.

Учителювата рисунка се ражда и расте предъ самитѣ очи на децата. Следете само, съ какво внимание децата наблюдаватъ рисуването на която и да е рисунка. „Живата учителюва дейность и творчество приковаватъ детското внимание и повишаватъ общия детски интересъ“. (Кершенщайнеръ). При това каква гама отъ чувства и настроения извикватъ къмъ животъ тия малки кжсове отъ тебеширъ!!

Учителювата рисунка тѣсно свързва учителя съ децата и въ тѣхнитѣ сърдца възбужда неволна симпатия и възхищение предъ изкуството за своя майсторъ -- учителя. Поради това смѣло може да се каже, че „учителската рисунка на черната дъска е срѣдство за обединение между учителитѣ и ученицитѣ“ (Щернъ). Тя може да стане още по-привлѣкателна, ако учителятъ си служи съ цвѣтенъ тебеширъ.

Учителската рисунка има голѣмо значение и като обектъ за подражание. Винаги живиятъ примѣръ действа по-убедително отъ думитѣ. Още незавършена учителювата рисунка на черната дъска, веднага детето прави опити да я възпроизведе. За целитѣ на възпитанието такова подражание е твърде желателно. Така често пѣти и твърде неочаквано се откриватъ въ децата художественитѣ имъ дарования и влѣчения. Голѣма полза учителската рисунка принася и на слабитѣ деца, защото непринудено ги увелича и подбужда къмъ полезна и приятна работа.

Вънъ отъ това, цѣлото въ учителската рисунка изпква постепенно и систематично: то се строи въ присѣтствието на ученика. При наблюдението става обратното: цѣлото изпква изведнѣжъ, и детето, още непривикнало да отдѣля сжщественото отъ нежжщественото, бива изправено предъ непосилна за него задача. Въ резултатъ се получава основателна апатия и бездействие. При това освободената отъ излишни подробности рисунка на черната дъска бива усвоявана по-леко отъ децата.

Училището е длѣжно да научи децата не само да възприематъ и запомнатъ изученото, но сжщо и да го „възпроизвеждатъ.“ Безъ възпроизвеждане сж невъзможни осмислени, трайни и здрави впечатления. На педагогическата рисунка ние трѣбва да поглеждаме не толкова като срѣдство за вдѣлбочаване и изясняване мисълта, колкото да възпроизвеждаме изученото отъ страна на ученицитѣ. „Зазубреното наизустъ отъ учебника описание за растение, животно, физически уредъ и пр. не говори още за силата на интелектуалното схващане. Само когато детето възпроизведе изученото чрезъ съответствуващъ чертежъ съ несъмнената ясность, можемъ да видимъ, — да ли ученикътъ е разбралъ сжщността на изучаваната отъ него работа.“ (Байеръ).

Срещу педагогическата рисунка нѣкой скептикъ може да направи следното възражение: „Ако допреди 20—30 го-

дини трѣбваше да употребимъ хиляди усилия, за да представимъ известенъ урокъ по-нагледенъ, днесъ чрезъ кинематографа това може да стане много по-леко. Въ много училища на Западъ за училищни цели съ инсталирани специални кинематографи и въ часа, напримѣръ, по география ученицитѣ отъ прашната и задушна стая веднага могат да се пренесатъ подъ пламналото небе на Африка, при водитѣ на Гангъ, по островитѣ на Австралия и пр. Ако пъкъ такъвъ кинематографъ го съединимъ съ грамофонна плоча, ще се получи движаща и говоряща картина, която напълно би замѣнила педагогическата рисунка“.

Когато разглеждаме кинематографическа картина или слушаме грамофонна ария, колкото безукоризнено и да сж предадени, все пакъ ние ще останемъ съ впечатление, че всичко това излиза отъ една машина, движена отъ ржката на човѣка. Нима творческата учителска личностъ би могла да се замѣни отъ бездушната, макаръ и съвършена машина? Нима вдъхновението на поета и художника би могло да се унижи и постави наравно съ машината? Нещастие за свѣта ще бжде, ако машината вземе връхъ надъ творчеството, защото това би значило тържество на материалната култура предъ духовната, предъ творческитѣ способности на учителя!

Голѣмо е педагогическото въздействие на учителювата или така наречената „педагогическа“ рисунка. „Бедно е не това училище, което нѣма помагала, а онова, въ което учителитѣ не могат да илюстриратъ“ (проф. Франтишекъ Чадъ).

Обаче, малцина сж учителитѣ у насъ, които обичатъ и могат да илюстриратъ своитѣ уроци съ рисунки. Въ педагогическитѣ училища и институти леко се поглежда на изкуствата. Техническитѣ предмети тамъ—срамно е да се каже—каратъ едва търпимо съществуване. Учи се цигулка само, за да се скърца. Учи се пѣене, за да пресѣхне гласа имъ още първия день. Учи се рисуване, за да се парализира ржката на бждещия учителъ, та да не може и най-простата контура на известенъ предметъ да нарисува. Изглежда, че по тия учебни предмети въ нашитѣ педагогически училища се много приказва: забравя се, че изкуствата се изучаватъ само съ упражнения. Не е така въ Западноевропейскитѣ и американскитѣ училища. Тамъ изкуствата сж живи, а не мъртви. Ненормалното имъ положение у насъ, изглежда, че се заключава главно въ неправилното тълкуване на същността и значението на изкуството въобще и рисуването въ частностъ.

Прието е да се мисли, че рисуването е изкуство и затова да се учимъ да рисуваме е невъзможно, тъй като за усвояване на изкуството сж необходими дарби. Следователно, не могло рисуването да бжде задължителенъ предметъ за всички, а само за способнитѣ. И затова го удрятъ по-

вече на теория, приказки. Погръшенъ е тоя възгледъ. Наистина, рисуването е изкуство. Но кой и кога е доказалъ, че изкуството не трѣбва да има мѣсто въ училището? Нима изкуството е само за известенъ кръгъ избрани? Та тогава то не е изкуство. Изкуството е длъжно да служи на цѣлото човѣчество. „Велико не е това изкуство, говори Гюйо, което се затваря въ кръга на нѣколко избрани, а онова, което служи на цѣлото общество“. А че разбирането на изкуството и обучението съ него е по силитѣ на всѣки нормаленъ човѣкъ, това най-добре ни доказва и говори животътъ на западноевропейскитѣ и американскитѣ училища.

Когато нѣкои говорятъ, че изкуството не е за масата, явно е, че тѣ разбиратъ, какво, че отъ простиятъ смъртникъ не може да стане художникъ — творецъ. Съ една дума, подъ „изкуство“ тѣ разбиратъ художествената деятелностъ на човѣка. Може ли, наистина, да се създаде художникъ отъ човѣка, който не е надаренъ съ особени творчески способности? Разбира се, че не. Но, невъзможността отъ всѣкиго да се създадатъ поети и художници, не доказва, че изкуството трѣбва да бжде запазенъ периметъръ само за нѣколцина.

Може ли рисуването въ училището като изкуство да преследва чисто художествени задачи? Не могатъ да се дадатъ два отговора на тоя въпросъ. „Рисуването дотолкова трѣбва да готви детето за художникъ, доколкото и родниятъ езикъ ги готви за поети“, говори Виоле-ле-Дюкъ. Рисуването е онова изкуство, което слага основата, на която художникътъ отпосле строи художественото творение. Тая основа трѣбва да се изгради въ училището. Както отъ знанието на граматиката е твърде далече художественото творчество, така също и умението съ помощта на молива да се изобрази известенъ предметъ, още не може да се нарече художество.

Изкуството, като художество, съ изкуството, като рисуване, иматъ толкова общи работи, колкото поезията съ граматиката. Рисуването въ училището разчита само върху сръднитѣ способности на децата. То не претендира да разрешава специални художествени задачи, нито пъкъ желае да култивира таланти. Може да рисува всѣки, който има нормално зрѣние и здрави ръце. Ето защо и въ основното училище, и въ нашитѣ педагогически училища на рисуването трѣбва да се отдаде нуждната почитъ.

Каква трѣбва да бжде „педагогическата рисунка“, т. е. тая, която служи като спомагателно сръдство при обучението, за да постига своята цель? Главнитѣ нейни качества сж *простота* и *яснотъ*. Тя трѣбва да съдържа само съществено на предмета, неговитѣ главни и характерни черти и да пренебрегва случайното и второстепенното. Съ една дума,

педагогическата рисунка трѣбва да бѣде схематична и да се доближава повече до чертежа. Следъ това, колкото по-смѣло и енергично е изпълнена, толкова по-добре. Бързата и простата рисунка има повече прелестъ и по-голѣма привлекателна сила въ очитѣ на децата. Трѣбва да се знае, че бързата рисунка приковава очитѣ на децата и пленява тѣхното внимание. И най-слабитѣ ученици подъ нейно влияние се оживяватъ и проявяватъ повишенъ интересъ и любознателностъ. Учителътъ не трѣбва да се смуцава отъ нѣкои грубости въ своитѣ рисунки. И при най-опитния художникъ, когато бърже рисува, тия грубости сж неизбѣжни. Грубата рисунка не трѣбва да смуцава учителя и за това, защото детето оценява рисунката преди всичко отъ гледището на нейното конкретно съдържание. Художествената страна за него има второстепенно значение.

Трѣбва да се използва педагогическата рисунка! Тя е необходимостъ за всѣко училище: издига мисълта, изостря наблюдателността, доставя наслада. Педагогическата рисунка буди радостъ, животъ и слънчева свѣтлина въ класа. Тя прави отъ училището не мжчище, а мѣсто за радости и удоволствие на децата.

Албертъ Хармсъ.

Какъ украсихъ учебната си стая.

Повечето хора желаятъ да си създадатъ приятно и хубаво кѣтче за живѣне, и малцина сж ония, които не могатъ да го постигнатъ. Ясно е, че съ много пари това е възможно, ала не е тукъ въпроса за многото. И съ малко пари може да се създаде нѣщо хубаво. Човѣшкиятъ духъ подсказва, какъ може да стане това. Да си спомнимъ за войната. Даже и тогава бѣше възможно да си направимъ калнитѣ и мрачни землянки що-годе приветливи. И за това бѣха нуждни много малко срѣдства — единъ букетъ отъ полски цвѣтя, сложенъ въ снарядъ или гилза на масата, веднага предаваше на землянката приятно и топло чувство. Нѣколко картини — безценни репродукции — внасяха пѣкъ радостъ.

Въ всѣко помѣщение веднага се забелязва, дали покщнинитѣ сж наредени съ любовъ и грижа, или по стргитѣ предписания на етикецията. Каква нѣжностъ вѣе отъ наредената съ любовъ стая? Такава стая привлича и те кара да се чувствувашъ като у дома си, когато друга съ много по-скѣпа уредба студено те отблъсква. Нека да разгледаме отъ това гледище нашитѣ учебни стаи.

1) Дали въобще има класни стаи, въ които ученицитѣ

и учителя да се чувствуватъ като у дома си? — За голѣмо съжаление, тѣ сж много рѣдко.

2) Дали е възможно всѣка стая да се уреди приятно и дали това е нужно? На тия въпроси не трѣбва да отговаряме прибързано. Нека помислимъ само, колко деца минаватъ презъ една учебна стая. Ако пресмѣтнемъ срѣдно по 30 ученика на година, то за 20 години 600 деца прекарватъ въ тая стая най-хубавитѣ дни отъ своя животъ.

Ние винаги говоримъ и пишемъ, че трѣбва да подготвимъ отъ нашитѣ деца здрава и весела младежъ, а оставаме тия деца въ стая, въ която може да се диша всичко друго, освенъ радостъ и здраве. Ние идваме неволно на мисълта, че класнитѣ стаи би трѣбвало да се уреждатъ съ най-голѣма любовъ и грижа. Въ повечето случаи, обаче, за уредбата на стаитѣ се прави много малко. Но и тамъ, дето нѣкакси се е пожелавало да се направи нѣщо, всичко се е оставяло въ ржцетѣ на бояджиитѣ. Че измежду бояджиитѣ има много способни, това ни е известно. Но и много отъ тѣхъ сж обикновенни бояджии, които работятъ само съ ржце; други цапатъ бои и черти безъ да взиматъ подъ внимание, дали тия черти отговарятъ на помѣщението и дали хармониратъ: у трети повече или по-малко има изкуство, и тѣ се стремятъ да придадатъ малко животъ и радостъ. Има и такива, които напълно отговарятъ на целта. Кои сж мнозинството. Едно можемъ да кажемъ сигурно, че последнитѣ сж най-малко. Собствено, би трѣбвало училищната украса да бжде специалностъ въ декоративното изкуство.

Какъ изглеждатъ повечето ни класни стаи? Азъ анкетирахъ много малко — около 50 различно украсени стаи, но измежду тѣхъ нѣмаше ни една, която да диша поне малко радостъ и животъ. На всѣкъжде едно и сжщо: кафяви или зелено-кафяви цокли, врати и прозорци, бѣли стени и тавани, сини покжщнини. Всичко мъртво и глупаво. Картинитѣ, които трѣбва да внесатъ малко красота, сж обикновено заковани на стената и, за съжаление, не сж всѣкога подходящи. Нѣкъжде картинитѣ по нѣкоя причина сж снети, но гвоздеитѣ стоятъ, или пѣкъ сж извадени, а на мѣстото имъ оставатъ петна или дупки. Дали така може да се създаде хубостъ?

Друго срѣдство за украса на стаята сж цвѣтята. Тѣ внасятъ радостъ въ всѣка стая. Но какъ се отгледатъ и тѣ? Вмѣсто саксии, намираме консервени кутии съ надписи на зеленчука, който, за жалостъ, не е поникналъ, вмѣсто жалкитѣ и безсочни цвѣтя. Въ такива сждове цвѣтята не могатъ да вирѣятъ добре. А колко дразни едно хубаво цвѣте въ ржждясала кутия! Ами и колко прахъ се е натрупалъ по тия цвѣтя! Не, така не може!

Ако искаме да направимъ стаята си привлѣкателна, ако

искаме тя да бжде домашно огнище, трѣбва да поемемъ сами цѣлата работа по украсата ѝ. Съ желание и малко жертви може много да се постигне. Има и родители, готови да помогнатъ на учителя. Не е въпроса само за пари: нѣкои ще помогнатъ съ материали или съ труда си. Като примѣръ, давамъ следния случай отъ едно Хамбургско училище. По покана на учителитѣ сж се явили доброволно родители на деца и подарили за уредбата на училището 1164 работни часа. Повечето отъ тѣхъ били зидари, дърводѣлци, копачи, шлосери и др. Безспорно, тия резултати не могатъ да се постигнатъ навсѣкжде. Може да се допустне намаление на подаренитѣ работни часове, но въ всѣки случай нѣма основания тоя пжтъ да се изоставя.

Моята класна стая украсихъ самъ, и съ чиста съвестъ и радостъ мога да кажа, че тя е наше домашно кжтче. И моитѣ деца казватъ сжщото. За украсата ѝ азъ употребихъ свободнитѣ си следобѣди и дни. Това погълна много трудъ и малко волни помощи. Но тоя трудъ стократно се възнагради съ възторга на моитѣ деца.

Какъ изглежда моята стая?

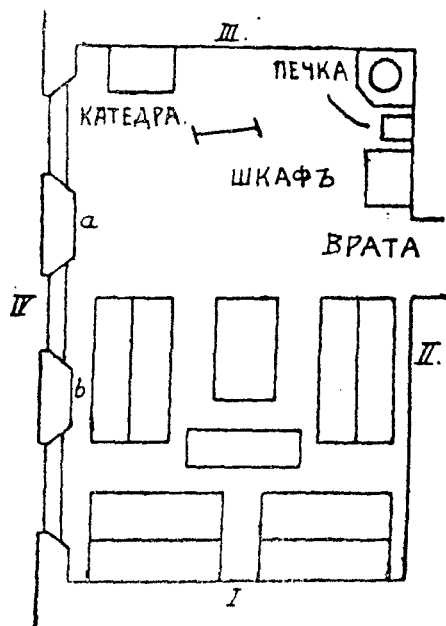
Дойдохъ тукъ преди две и половина години. Тя изгледаше мрачна и безвкусно украсена, както всички други: кафяви цокли, кафяви врата, тъмни покжщнини. Едната стена бѣ покрита съ географски карти, върху които прахътъ отъ години се бѣ запазилъ. На другата стена—картина на Лютера (стая за III и IV отдѣление), на третата—картини, залепени на картонъ, отдавна забравено издание, и до тѣхъ картина по естествознание — кралското блато край Регенсбургъ. На единъ прозорецъ стоеше препарирана лисица, проядена отъ молци. На другъ прозорецъ дремѣше счупена и оплетена въ паяжина цвѣтна ваза. Чиноветѣ и другитѣ покжщнини наредени по старому. Не е мжно човѣкъ да си представи тая бъркотия. Може би, уважаемиятъ колега да не е харесвалъ тая стая, може би пѣкъ да има и хора, въ които да липсва най-елементарното чувство за хармония. Възможно е това да се дължи и на възпитанието, което има много да създава, особено въ тая областъ.

Но каква искаме да бжде една учебна стая?

Отъ казаното до тукъ става ясно, че учебната стая трѣбва да бжде домашно огнище. Тя трѣбва да буди радостъ. Отъ нея трѣбва да се изхвърлятъ мрачнитѣ и тъмни бои. Свѣтли, живи бои за стенитѣ, свежи бои за покжщнинитѣ, вратитѣ и прозорцитѣ, повече цвѣта и картини.

За по-голѣма прегледностъ давамъ скица на моята стая. (Фиг. 1). Веднага съ влизането въ стаята бие въ очи срещуположната на вратата стена. Отъ скицата се вижда, че прозорцитѣ иматъ особена форма (наподобяватъ ниша). Тия вдадени навжтре ржбове на нишитѣ въ гърбовата си частъ

оставатъ малко засѣнчени. За по-хубавъ изгледъ азъ ги боядисахъ съ мекъ виолетовъ цвѣтъ, но само подъ прозорцитѣ, защото тамъ именно тѣ оставатъ най-засѣнчени. Цѣлиятъ цокълъ е свѣтло-синъ. Може би, свѣтлитѣ бои не сж практични, но тѣ действуватъ освежително. За вътрешната страна на прозорцитѣ избрахъ мекъ оранжевъ, разбира се не

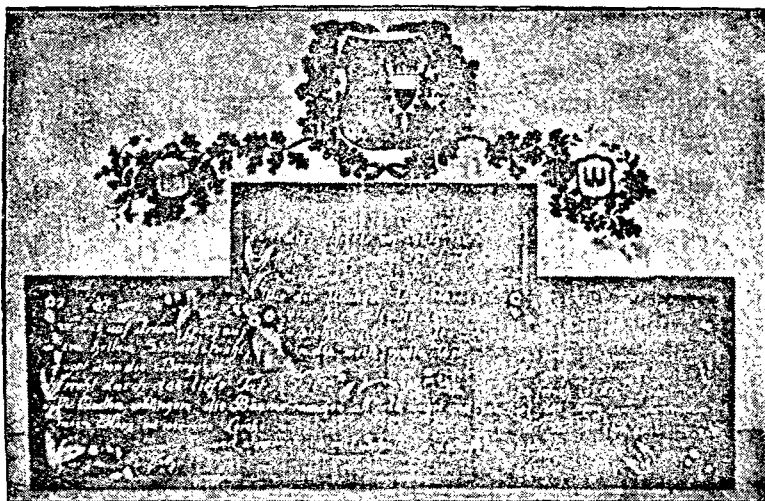


Фиг. 1.

безъ основание. Ако имаме да избираме между две стаи еднакво мобилирани и украсени, но едната да е освѣтена съ обикновенна ярка свѣтлина, а другата съ омегчена и тонирана свѣтлина, ние ще предпочетемъ втората. Ярката свѣтлина бие въ очи и действува малко възбудително, а тонираната — успокоително. Сжщото е и съ боитѣ. На тия основания азъ предпочетохъ оранжевия цвѣтъ.

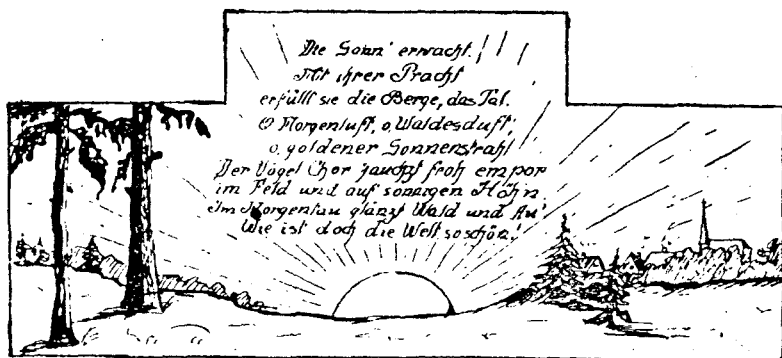
И при ясно и при мрачно време оранжевиятъ цвѣтъ дава необходимитѣ ту свѣтли, ту успокоителни тонове и хармонира съ другитѣ цвѣтове въ помѣщението. Рамкитѣ на прозорцитѣ и другитѣ дървени части сж боядисани яснозелено. Никой другъ цвѣтъ не действува тъй успокоително, както зелениятъ. Представете си, какъ действува раззеленената природа въ свѣтълъ пролѣтенъ день. Ето въ стаята ни преобладаватъ три основни цвѣта: свѣтло-синьо — небето, златисто-оранжева — слънцето и меко-зелено — ливадитѣ

и полето. Надъ цокла поставихъ 35 см. широкъ корнизъ, нарисуванъ на стената съ цвѣтни тебешери. Корнизътъ завършва съ 1 см. широка черна летва.



Фиг. 2.

Да минемъ къмъ другата украса на стаята. По голѣмата частъ отъ югозападната стена (III) е заета отъ голѣма стенна табла. Азъ пренебрегнахъ обикновенната правоъгълна форма. Отъ фиг. 2 се вижда, коя форма съмъ избралъ



Фиг. 3.

и какъ използвамъ таблата. Така направена тя е украшение на стената. Всѣко стихотворение ние написваме съ пе-

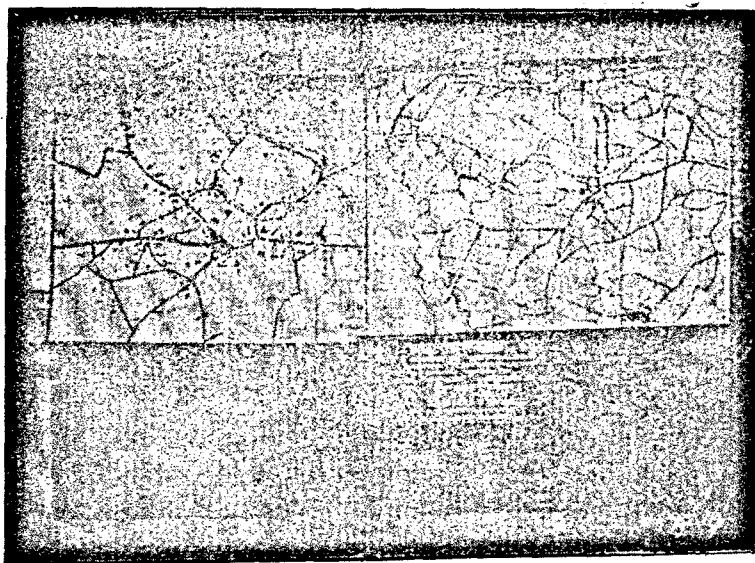
чатенъ шрифтъ на таблата. Подходящи рисунки, като цвѣта, плодове и др. обграждатъ и запълватъ написаното. Рѣдко таблата е праздна. Азъ избрахъ тая форма, защото тя е по практична и по красива.

Отъ даденитѣ фиг. 2, 3 и 4 се вижда, колко тая форма е



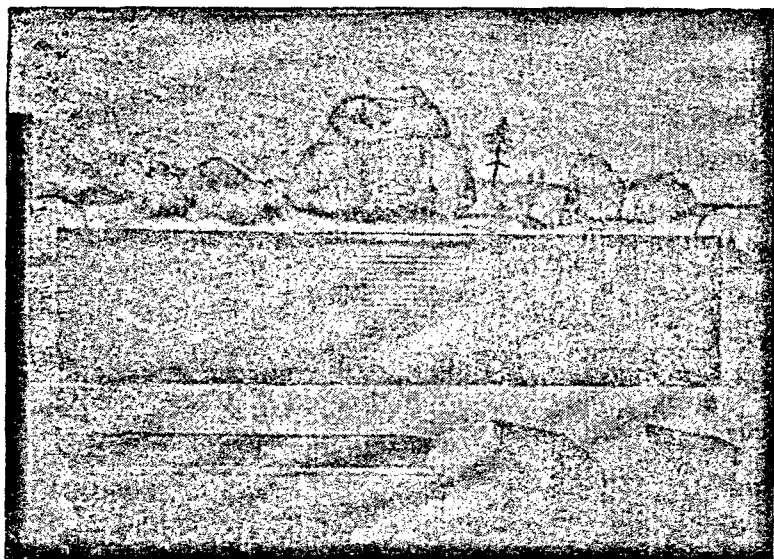
Фиг. 4.

по-пригодна отъ обикновената правоъгълна. Надъ таблата сж поставени 3 герба, обградени съ венци отъ джбови листа:



Фиг. 5.

гербътъ на нашето село, на окръжния градъ и гербътъ на държавата. Гербоветъ сж нарисувани съ блажна боя на книга, залепена на картонъ. Венцитъ сж нарисувани съ цвѣтенъ тебеширъ на стената. Една частъ отъ северозападната стена е заета отъ още една голѣма табла. Това е стената, която по-рано бѣше заета отъ 2-тъ географски карти. Фигура 4 показва, какъ изглеждаше тогава тая стена. За жалостъ, фигурата не може напълно да предаде действителното безвкусие. Тогава липсваше и таблата. Фигура 6 показва, какъ изглежда днесъ тая стена. Картината, така дадена, е много малка за да се различатъ отдѣлнитъ ѝ части. Тя представлява гробътъ на единъ великанъ и нѣколко скали. Тоя гробъ служи за жилище на джуджетата. Предъ входа седи часовой съ хелебарда въ ржка. Подъ лѣвата скала едно джудже се изтегнало на почивка. Въ задната частъ на картината се вижда живъ плетъ, нѣколко ели и гора. Надъ всичко — ясно лѣтно небе. Цвѣтътъ на небето незабелязано се слива съ тоя на стената. Въ лѣво и дѣсно се вижда частъ отъ цокленния корнизъ. Тоя корнизъ продължава и по цѣлата северна стена. На срѣдата е прекъснатъ отъ голѣма овална картина, която представя „джуджета въ гора“. Изгледъ на частъ отъ гора съ скали: на една скала стои джуджето Петъръ, а предъ него—Иванъ. И дветъ държатъ, по една лопата. Моитъ деца, които кръстиха джуджетата



Фиг. 6.

върватъ напълно, че тѣ идватъ отъ златна рудница. Хубаво е винаги картинитѣ да се свързватъ съ нѣкоя приказка. На тая стена азъ прекъснахъ корнизъ на още нѣколко мѣста. Тамъ ще илюстрираме други приказки. Корнизътъ продължава и между прозорцитѣ на юго-източната стена. Тамъ изрисовахъ нѣколко птички: двойка пъстри дроздове, кацнали на зелени клонки на единъ плетъ, по-нататѣкъ другъ пѣе.

Това е картинната украса на моята стая. Какво ми струва тя? Цвѣтнитѣ тебешии сж купени съ училищни пари и струватъ 2 р. марки, книга за гербоветѣ 20 пфеника*); бои за дървенитѣ части и летвата на корнизъ—50 пф.—обща сумата 2 р. марки и 70 пфенига. Времето и трудътъ, естествено, не пресмѣтнахъ. Трудно може да се пресмѣтне, колко струва общо цѣлата украса на стаята. Азъ слагамъ най-много сумата 30 р. марки. Преди да почна рисуването, съ стъклена хартия изтъркахъ и изгладихъ стенитѣ. Тебеширитѣ теглихъ много леко.

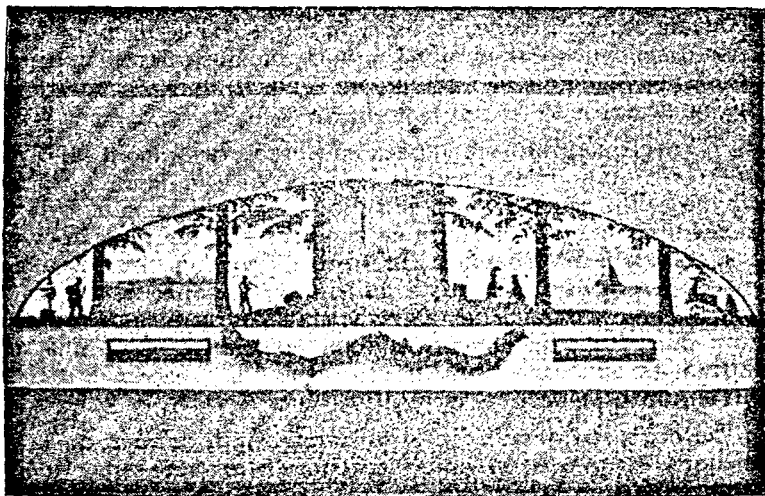
Когато се варосва стаята, картинитѣ трѣбва да се покриватъ съ книга, за да не се изпрѣскаатъ съ варъ. Необходимо е да се съблюдава, щото картинитѣ и другитѣ украшения да бждатъ отъ родния битъ и природата: гербоветѣ на родината, окръга и селото. Отдѣлнитѣ покжщини—шкафъ, катедра, подложка, съндѣче за пѣськъ, столове и др. боядисахъ въ народенъ старобаварски стилъ, съ цвѣтъ като на прозорцитѣ и вратитѣ.

Искамъ да кажа още нѣколко думи за картинитѣ. Естествено, тѣ трѣбва да отговарятъ на възрастта и развитието на децата. Рисунката на фиг. 7 е за стаята на II класъ. Тя заема цѣла стена и представя 3 цвѣтни картини, рисувани съ цвѣтенъ тебеширъ: нива съ разцвѣналъ ленъ (земледѣлие), висока пещъ (индустрия) и платноходъ (риболовъ). Картинитѣ сж раздѣлени съ рисунки на дървета и допълнени съ силуетитѣ на ловецъ, овчаръ, риболовецъ и скачащъ елень (легенда). Дърветата и силуетитѣ сж рисувани съ черна блажна боя. Цѣлата картина е ограничена съ черна линия.

Децата помагаха за украсата на стаята доста много. Тѣ донесоха цвѣтя, които поставихъ въ училищни саксии. За да запазя прозорцитѣ, пѣкъ и за по-красиво, поржчахъ подложки за саксиитѣ. Фиг. 8 показва, какви подложки азъ съмъ избралъ. Подложкитѣ боядисахъ съ хубава жълта боя. За тѣхъ доставихъ стъкла, голѣми колкото подложкитѣ, и ги поставяхъ надъ тѣхъ. Когато нѣма подложки, саксиитѣ могатъ да се поставятъ върху стъклата. Обаче подложкитѣ не сж скжпи—струватъ по 50 пф. едната. Въ учи-

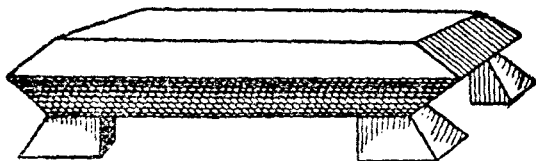
*) 1 р. марка = 33 лева; 1 пфеникъ = 33 ст.

лица, кждето се работи дърводѣлство, тѣ могатъ да се направятъ и отъ ученицитѣ.



Фиг. 7.

Отъ цвѣтята, които децата ми донесоха, избрахъ пълзящи, луковични, здравецъ, карамфили и още нѣкои други. Най-много съмъ доволенъ отъ здравеца. Рано презъ про-



Фиг. 8.

лѣтъта посадихъ лѣтни цвѣтя, главно пълзящи, и вѣрвамъ, че още презъ пролѣтъта ще имамъ добре украсени прозорци. За саксии не бива да се взиматъ консервирани кутии. Не харесвамъ и обикновенитѣ саксии, въпрѣки че си служатъ съ тѣхъ. Обикновеннитѣ саксии могатъ да се украсятъ, като се напѣстрятъ. Разбира, се въ случая се касае до художествена украса. Имамъ нѣколко такива саксии, които сж и лакирани. По сжщия начинъ ние можемъ да си правимъ и вази за цвѣтя. Децата съ голѣма радостъ правятъ такива вази отъ обикновенитѣ чаши. Чашитѣ се боядисватъ отвжтре съ колкото се може по-тънъкъ пластъ боя.

Въ тъй украсената стая трѣбва да се поддържа необходимия редъ и чистота. Трѣбва ли човѣкъ тъй често да вижда изъ стаята разхвърлени сьонгеръ, линия, пергелъ, тебеширъ и др. За сьонгера и тебешира ние имаме специална кутия. Линията и пергела стоятъ закачени на опредѣлени мѣста на тѣсната страна на шкафа. Следъ нѣколко напомняния децата привикватъ на редъ и сами се грижатъ, всѣка вещь да бже на мѣстото си, прахътъ да се чисти, да се обиратъ книжкитѣ отъ пода, да се поливатъ и почистватъ цвѣтята. Тѣхнитѣ грижи за разхубавяване на стаята отъ день на день се увеличаватъ. Голѣма радостъ бѣ за мене, когато виждахъ, какъ децата обикнаха своята стая. И когато по Великдень преминаха въ по-горно отдѣление,*) всички казваха: „Жалко, че не можемъ да си вземемъ и стаята.“

Много колеги, които посетиха стаята ми, изказваха безброй похвали, но азъ ще съмъ много по-доволенъ, ако тѣ се погрижатъ да направятъ и въ тѣхнитѣ училища нѣщо отъ това, което сж видѣли, така че нашитѣ деца да виждатъ въ учебнитѣ си стаи свое домашно огнище и, когато порастнатъ, съ нѣжна радостъ и благодарностъ да си спомнятъ за училищния животъ.

Превелъ отъ нѣмски *Йорданъ Марковъ*.

Въ Бавария учебната година започва следъ Великдень. Б. пр.

ИЗЪ ПРАКТИКАТА ЗА ПРАКТИКАТА

Longum iter est per praecepta,
breve et efficax per exempla.

SENECA.

Б. Върбановъ — Т.-Пазарджикъ.

Опитъ за цѣлостно обучение въ II отдѣление.

(По Frederike Wilfeinger—Wien).

Следъ една седмица ще разпустнемъ ученицитѣ за Коледнитѣ празници. Всички сж подъ знака на необикновени преживявания. Въ дома, въ училището, на улицата, на пазаря — навсѣкжде всичко нашепва, че всички се готвятъ да посрещнатъ голѣми народни празници. И моитѣ втораци не сж чужди на това настроение. Всѣки се надпреварва да се похвали за новитѣ дрешки и обувки, за голѣмата кукла, за дървеното конче, за елхата и пр. Изобщо, приготвянето за посрѣщане на Коледнитѣ празници е центъра на детския интересъ. Схващайки всичко това, казахъ единъ день на ученицитѣ:

— Деца, само следъ една седмица вие ще бждете разпуснати за Коледнитѣ празници. Кажете ми, за какво да си говоримъ презъ тази седмица? — За Коледа! — За Малкия Ис. Христосъ! — За пазаря предъ Коледа! Заредиха се нѣколко предложения. Накрая всички искания се обобщиха съ предложението да бжде разгледана жизнената област „Предъ Коледа“.

1. Вѣроучение — Рождество Христово.

— Кажете ми, какво празнуваме на Коледа? — На Коледа празнуваме рождението на детето Христосъ. — Ако нѣкой отъ васъ знае нѣщо за това, нека ни разкаже! — Снощи баба Станка ми разказа, учителю: азъ зная, какво се е случило на Бѣдни вечеръ! — Разкажи, Митко!

— Света Дева Мария и Иосифъ отишли въ родния си градъ Витлеемъ. Тѣ отдавна не били ходили тамъ. Градътъ билъ доста далече, та замръкнали по пжтя. Когато стигнали въ Витлеемъ, било доста късно. Всички хора се прибрали и заключили вратитѣ си. Иосифъ и Мария не могли да намѣрятъ мѣсто за пренощуване. Най-после се подслонили въ една овчарска пещера въ полето. Овчаритѣ не били тамъ.

Презъ нощта Света Дева Мария родила хубаво русичко момченце, което нарекли Христосъ. Иосифъ и Мария много се зарадвали, но, нали не били у дома си, нѣмали, съ какво да повиятъ малкото бебенце. Поставили детето върху сламата въ една ясла и го завили съ горната дреха на Иосифа. Рождество Христово или Коледа празнуваме всѣка година на 7 януарий.

— Митко, господинъ учителю, не разказа за овçarитѣ, които били съ стадата си близко до пещерата. Тѣ първи се научили за рождението на Исуса Христа. Единъ ангелъ слѣзълъ отъ небето и имъ съобщилъ радостната вестъ. Постаритѣ овчари веднага отишли да се поклонятъ на Христосъ и му подарили едно агне.

— На небето, учителю; се появили много ангели, които пѣли: „Слава Богу на небето, миръ на земята и любовъ между хората“. Една опашата звезда освѣтявала пътя за пещерата...

— Иосифъ и Мария отишли въ Витлеемъ, защото царътъ искалъ да приброи всичкитѣ хора въ царството си. Всѣки трѣбвало да се запише тамъ, кждето се е родилъ! допълни самоувѣрено Лазаръ.

— Кой ще разкаже всичко това?

.....

2 Пѣние — Синъ Божи роди се нощесъ.

— Слушайте, деца, ще ви изпѣя една хубава пѣсень за Рождество Христово:

*Синъ Божи роди се нощесъ! *)*

1. Да викнемъ, запѣмъ, деца, отъ сърдце,
Че тази нощъ в' Витлеемъ роди се дете,
Кое кат' агънце в' яслитѣ тамъ
Милъ примѣръ, дечица, на кротостъ е намъ.
2. Звездица надъ бедната тамъ пещера спрѣ
И блѣсна в' нощта кат' че слънце изгрѣ.
Овчаритѣ трепнаха будни съ страхъ,
Но чуха тѣ гласъ, че говори на тѣхъ:
3. „Не бойте се, чуйте вий благата вестъ:
Синъ Божи роди се до васъ тукъ нощесъ!
Идете съ поклонъ при него кат' царъ
И Му занисете вий агънце даръ!
— Учителю, изсвири ни я съ цигулката!

.....

Съдържанието на текста е напълно познато. До края на часа децата знаяха задоволително мелодията. Цигулката изигра своята ценна роль.

*) Изъ „Годината въ пѣне“, т. I., отъ Б. Тричковъ, стр. 36.

3. Четене - Бъдни вечеръ.*)

— Прочетохте ли у дома си четивото „Бъдни вечеръ“? Децата дадоха всевъзможни доклади за извършената работа. — Кой отъ васъ ще ми разкаже съдържанието на четивото? Кой ще чете? Слушайте ще ви прочета и азъ!

Понеже съдържанието на четивото бѣше добре усвоено отъ всички деца, използвахме цѣлия часъ за усвояване техническата му (на четивото) страна, съ огледъ да се усвои правилната модулация на гласа при четене на възклицателнитѣ изречения.

4. Предметно учение — На пазаря.

Днесъ е петъкъ. Въ нашия градъ има пазаръ. Дошли сж хора отъ цѣлата околия. Всѣки бърза да си пазари за празниците. Заведохъ на пазаря и моитѣ втораци. Стоотици случаи за наблюдения, хиляди възможности за полезни поуки въ връзка съ цѣлокупното обучение...

Отбелязахме си ценитѣ на кокошкитѣ, пуйктѣ, гжскитѣ и др. Отличенъ материалъ за часоветѣ по смѣтане!

— Учителю, онѣзи селяни продаватъ ели за коледни дръвчета. Нека питаме за цената имъ! По общо съгласие, съ общи сръдства купихме една еличка. Ще си направимъ коледно дърво. Тъкмо мислѣхъ, какъ да се занесе елата въ училището, винаги досетливата Златка ми дойде на помощъ: — „Нашиятъ дюкянъ е близко. Нека оставимъ тамъ елата. После ще изпратимъ чичо Антонъ, слугата, да я вземе и донесе въ училище!“ Направиха се и други предложения. Нѣкои отъ момчетата предложиха сами да занесатъ дръвчето въ училището. Понеже трѣбваше да отидемъ и другаде, приехме предложението на Златка.

— Ще минемъ, деца, по главната улица! Предложението ми се прие отъ всички съ видимо удоволствие. Тѣ знаеха, колко хубави нѣща за гледане има въ тази улица... Една голѣма витрина, въ която бѣха наредени стоотици най-разнообразни детски играчки, примамливо привлѣче вторацитѣ. Безбройни възклицания. Много предложения и желания... Влѣзохме въ магазина. Вжтре бѣха изложени на редове всевъзможни играчки: дървени кончета, мечета и котета отъ сукнена материя, целулоидни бебета, гумени топки, желѣзни автомобилчета и пр. Купихме си за коледното дърво една телена кошничка, три целулоидни бебенца и едно сукнено мишче.

Отбихме се и въ книжарницата, за да купимъ картинки. Купихме 2 дѣдо Мразъ, 6 детски главички и 2 витлеемски звезди.

Върнахме се въ училището весели и доволни.

*) Изъ читанката за II. отдѣл. на Ел. Пелинъ, стр. 38.

5 Предметно учение—Беседи въ връзка съ наблюдението на пазара

а) Коледни дръвчета.

— Какво купихме отъ пазара? — Едно елово дръвче. — За колко лева го купихме? — За 30 лева. — Всички дръвчета все на тази цена ли се продаваха? — Не, имаше дръвчета съ различни голѣмини и направа, затова ценитѣ имъ не бѣха еднакви. Нѣкои бѣха поставени на кѣси широки дървени кръстове. — Само преди нѣколко дни всички тѣзи дръвчета сѣ били въ гората! — Ние, господинѣ учителю, бѣхме лѣтосъ на курортъ въ Юндолъ. Цѣлата планина е обраснала съ такива дръвчета. Тѣ правятъ въздуха приятенъ и много полезенъ за болнитѣ и слаби хора.

— Вижте, какви сѣ листата на нашето дърво!... Дойдохме до понятията: иглолистни и широколистни дървета.

— Кой ли е отсѣкалъ тѣзи дръвчета отъ гората? — Селянитѣ. — Нѣма ли опасностъ, въ скоро време планината да остане гола, ако всѣки свободчо можеше да отива въ гората да сѣче потребнитѣ му дървета? — Не, това не става. Горитѣ се пазятъ отъ горски стражари. Сѣченето става съ позволителни писма.

— Какъ става отсичането? Даватъ се всевъзможни разяснения. — Ако дърветата сѣ голѣми, при сѣченето трѣбва да внимаваме, защото дървото може да падне върху насъ! забележи остроумно Станко.

— Слушайте, ще ви изпѣя една пѣсничка за елата! Свирейки съ цигулката, започвамъ бавно:

Ела.*)

- | | |
|------------------------------|-------------------------|
| 1. Срѣдъ гората поразена | 2. Зима иде, на земята |
| Рано отъ слана | Вѣтъръ, мразъ вечъ вѣй, |
| Гордо вдига се зелена | Всичко клюмва, но елата |
| Салъ ела една. | Все се зеленѣй. |
| 3. Тя отъ нищо нивга нѣма | |
| Да се помрачи, | |
| И срѣдъ студъ и снѣгъ зелена | |
| Вѣчно ще стърчи. | |

б) Детски играчки.

— Какво купихте отъ магазина за играчки? — Една кошничка, три бебенца и едно мишче. — Какви други играчки се продаваха тамъ? — Барабанчета, кончета, котенца, мече-

*) Изъ „Начални пѣсни“, Б. Тричковъ, стр. 92.

7. Смѣтане — Изваждане десетици и единици отъ десетици и единици.

— Въ магазина за играчки преди две седмици имало 98 целолундни бебета, 46 кукли, 28 мечета и 39 дървени масички. Какво е станало съ тях досега? — Търговецътъ е продалъ една частъ отъ тяхъ! — Той продалъ 34 целолундни бебета, 23 кукли, 16 мечета и 25 дървени масички. Кой ще повтори всичко това? Понеже задачата е твърде голѣма, нека напишемъ на черната дъска условието ѝ! Какво искаме да знаемъ? Какъ ще намѣримъ?

.....

— Само бебчета, кукли, мечета и масички ли се продаваха въ магазина? — Не, тамъ се продаваха и други детски играчки: барабанчета, кончета, кошнички, кукленски съдове, гумени топки....

Съставихме нови задачи. Направихме смѣтка и за нашитѣ покупки.

8. Рисуване — Илюстриране на наблюдаваното изъ пазаря.

— Кой ще ми каже, какво видѣхме на пазаря въ миналия петъкъ?... — Много хубаво ще бѣде, ако си нарисуваме видѣното на пазаря! — Охо-о, това е лесно! Азъ ще нарисувамъ селянцитѣ, които продаваха домашни птици! — Азъ пъкъ ще нарисувамъ еловитѣ дръвчета! — Азъ—витрината съ играчките!... Следъ нѣколко минути всички рисуваха унесено. На бѣлитѣ рисувателни листове се изразяваха съ молива хиляди трепети на детската душа...

Въ следния часъ ще поставимъ боитѣ.

9. Писане — Съчинение „Пазаря предъ Коледа“.

— Кой ще ми разкаже за всичко онова, което въ петъкъ видѣхме на пазаря?... — Моля, господинъ учителю, това да си го напишемъ въ тетрадитѣ! Всички се съгласихме съ предложението на Любенъ. Наистина, децата бѣха преживѣли и наблюдавали много нѣща на пазаря. Това съчинение дойде като естественъ изразъ на всичко онова, което отъ 4 дни е предметъ на нашата учил. работа.

10. Ръчна работа — Окрасяване на коледното дърво

За окрасяването на коледното дърво използвахме 2 следобѣда. Никога вторацитѣ не сж били тъй жизнерадостни, толкова изобретателни и активни, както въ тѣзи по-у дни. Каточели това бѣ часове на най-съкровениотъ поривъ на детската природа. Обвиваха бомбончета съ станьолъ, вързваха червени ябълки, бронзираха орѣхи, изрѣзваха отъ

хартия кукли, на които поставиха купенитѣ отъ книжарницата детски главички, крояха червената шуба на дѣдо Мразъ и пр. Окачихме на елата и играчките. Изобщо, много радостъ изживяхме въ непринудена творческа работа.

11 Гимнастика — Хайде, другари, да рѣжемъ дърва за дома!

Въ връзка съ разговора ни за отсичането на елитѣ, научихме следната игра съ пѣсень: „Дървари“^(*).

Хайде, другари, съ охота
Да рѣжемъ дърва за дома,
Да ги рѣжемъ на две,
Кой какъ може по-добре!
Надве- надве,
Сѣ по-добре!

Шишу, шишу, шишу, шишу,
шишъ!

Децата се наредиха две по две, обърнати съ лице едно къмъ друго. Уловиха ржцетѣ си кръстосано: лѣва съ лѣва и дѣсна съ дѣсна, като ги движеха въ такта на пѣсенята, за да представятъ движението на триона. При последния слогъ (шишъ) ржцетѣ се отпускатъ.

.
.

Така измина една седмица въ полезна работа и безпредѣлна радостъ, за да се приложи на дѣло старата мъдростъ: „Non scholae, sed vitae discendum est!“

Мара П. Михайлова — Варна.

Карнавална седмица.

(Цѣлостно обучение въ II-ро отдѣление).

Настѣпи карнавалната седмица. По прозорцитѣ на всички магазини сж изложени маски, една отъ друга по-интересни. Тѣ привличатъ погледитѣ на малки и голѣми. Деца отъ различни възрасти се спиратъ и съ часове разглеждатъ чудноватитѣ маски, които дразнятъ любопитството имъ и будятъ желанието да ги притежаватъ. Карнавално настроение цари въ душитѣ на всички. То се пренася и въ училището. Цѣлото отдѣление говори за маски. Всѣки бърза да се похвали, какъ ще се маскира.

^(*) Изъ „Практиката“ на Д-ръ Мановъ, стр. 231.

Решихъ да използвавамъ създадения интересъ: да дамъ воля на детските преживявания. Това сторихъ въ часа по предметно учение.

Единъ само въпросъ — „Деца, искате ли да се маскирате!“ — бѣ достатъченъ, да развърже устата на всички ученици. Дори и ония отъ тѣхъ, които иматъ беденъ речникъ, можаха да разказватъ. Едни говориха за чудните маски, видени по витринитѣ. Други разправяха, какъ ще си направятъ маски сами. Трети се хвалиха, какви дрехи ще си ушийатъ, за да изненадатъ другарчетата си.

Така, цѣлъ часъ не бѣ достатъченъ, за да се разкажатъ всички изненади и радости, които ни донесе карнавалната седмица.

Следния часъ имаме *смѣтане*. Умножение съ 5. Практическитѣ задачи взехъ отъ сжщата предметна областъ, която ни даде толкова интересенъ материялъ за наблюдения и разказване въ часа по предметно учение.

Съставихъ следнитѣ задачи:

При книжаря.

1. Митковиятъ татко купилъ отъ книжарница „Образование“ 5 маски по 5 лева едната. Колко лева платилъ?

2. Книжарьтъ продалъ 5 маски по 10 лева. Какво ще смѣтнемъ?

Цени:

1 маска котенце= 5 лв.	а) Колко струватъ 5 маски - котенце?
1 „ кученце= 7 лв.	б) „ „ 5 „ кученце?
1 „ прасенце= 8 лв.	в) „ „ 5 „ прасенце?
1 „ дяволче=20 лв.	г) „ „ 5 „ дяволче?
1 „ арапче=15 лв.	д) „ „ 5 „ арапче?

Въ часа по писане взехъ колективно съчинение „Маски“. Поводъ за тази тема ни даде посещението, което ни направиха нѣколко маскирани деца отъ I отдѣление презъ изтеклия день. Предоставихъ на ученицитѣ сами да си избератъ заглавието. Съ одобрение на цѣлото отдѣление бѣ прието и написано на черната дъска заглавие: „Маски“. Следъ кратка беседа за преживѣната случка пристѣпихъ къмъ строежа на разказчето. Чрезъ подходящи въпроси подтиквахъ ученицитѣ къмъ размисълъ. Отъ предлаганитѣ изречения едни се отхвърляха, други допълваха, трети одобряваха. Написахъ последователно на черната дъска стъкменитѣ отъ отдѣлението изречения и получихъ следната статийка:

Маски.

Вчера дойдоха въ нашата стая нѣколко маскирани деца. Тѣ бѣха облѣчени съ различни дрехи. Не можехме да ги познаемъ, защото всички имаха маски. Най-много ни хареса бабичката и дветѣ котенца.

Тази работа продължи не повече отъ 15 минути. Останалото време отъ часа се използва за преписване на разказчето.

Ученицитѣ пишатъ на чисти (нелинирани) листове, които въ часа по рисуване украсяватъ съ подходящи мотиви, извлѣчени отъ темата на седмичната ни работа. За случая, листата на ученицитѣ бѣха украсени съ рисунки — маски.

Предстои ни часъ по *четене*. Ала въ читанката нѣма подходящо четиво. Използувахъ разказа „Арлекинъ“, взетъ и преведенъ отъ френска читанка.*) Написахъ го въ много екземпляра на пишуща машина и го раздадохъ предварително на ученицитѣ, за да го прочетатъ и подчертаятъ непознатитѣ думи**). Ето самото четиво:

Арлекинъ.

Ученицитѣ отъ едно второ отдѣление се наговорили да се маскиратъ срѣщу заговѣзни. Цѣла седмица тѣ се готвили и всѣки день се хвалѣли, кой какъ ще се маскира

— Мама ми уши червени дрехи съ зелена яка, казвалъ единъ.

— Пъкъ на мене мама уши сини дрехи съ жълти звезди, разказвалъ другъ.

— Моитѣ дрехи ще бждатъ още по-хубави! хвалѣлъ се трети.

Всички се радвали. Само малкиятъ Арлекинъ, най-добриятъ ученикъ въ отдѣлението, билъ тжженъ.

— А ти какъ ще се облѣчешъ? попитали го другаритѣ му.

— Както съмъ облѣченъ сега, отговорилъ Арлекинъ. Моитѣ родители сж бедни. Татко ми е тежко боленъ. Той не може да ми купи дрехи за маскиране.

Натжжили се децата. Много мжно имъ станало, че тѣхниятъ другаръ не ще се маскира. И започнали тихично да си шепнатъ и да се съветватъ. Решили да му помогнатъ.

На другия день всички донесли кжсчета платъ, останали отъ тѣхнитѣ дрехи. Отъ тѣхъ искали да ушийтъ дрехи на обичния Арлекинъ.

Но кжсчетата били разноцветни. Никой по-рано не помислилъ за това.

Какво да се прави?

Децата се замислили и още повече се натжжили.

— Не тжжете, другари! казалъ Арлекинъ. Мама знае добре да шие. Тя ще зашие всичкитѣ кжсчета заедно и ще ми ушие хубава дреха. Азъ ще ѝ се радвамъ, защото знаая, че всѣко кжсче ми е дадено отъ добъръ другаръ.

Срещу заговѣзни Арлекинъ облѣкълъ своята пѣстра дреха.

Всичи ѝ се чудили, всички ѝ се радвали. Но най-много се радвалъ самиятъ Арлекинъ.

Написахъ го и на черната дѣска съ печатни букви.

При разработката му откъмъ съдържанието и разглеждането му по картини показахъ на ученицитѣ картина, нари-

*) A. Mironneau — Choix de lectures. Cours preparatoire. Paris. Armand Colin, p. 101.

**) И при разработката на други комплекси не намирахъ подходящи четива въ читанката. Такива вземахъ отъ детски книжки и списания или сама стѣкмявахъ. Така до края на годината си съставихме допълнителна читанка.

сувана на голѣмъ листъ съ бои, представяща Арлекинъ съ своето шарено облѣкло между удивенитѣ му другарчета. Послужихъ си съ нея, защото е най-характерната отъ всички картини на четивото.

Въ часа по четене статийката бѣ разработена откъмъ *съдържание и техника*.

Сжщото четиво ни даде поводъ за беседа въ часа по *правоучение* върху християнскитѣ добродетели: любовъ къмъ ближния, състрадание, милосърдие и самопомощъ. Разказаха се отъ ученицитѣ случки съ аналогични съдържания. Прочетохме и съответни разкази отъ книгата на Д'Амичисъ „Дневника на единъ ученикъ.“

Въ *часоветѣ по рисуване* ученицитѣ рисуваха „Арлекинъ“ съ водни бои, рамкираха съ декоративни мотиви — маски, маскирани и пр.—писменитѣ работи отъ предходнитѣ часове.

Въ *часоветѣ по рѣчна работа* ученичкитѣ копираха стилизирана рисунка „Арлекинъ“ и я ушиха съ цвѣтни конци, а отъ момченцата едни моделираха отъ глина разни маски, други изрѣзваха и лепиха отъ цвѣтни книжки „Арлекинъ“, трети го изрѣзваха съ триончета отъ дѣска.

Димитъръ Николовъ — Варна.

Карнавална детска забава.

Бѣ въ надвечерието на карнавалната седмица. По прозорцитѣ на магазинитѣ се мѣдрѣха всевъзможни маски.

Залепили нослета по стѣклата, нашитѣ палавци, залисани въ шеги и закачки, забравяха училищния звънецъ. Съ мжка откъснали се отъ това любимо зрелище, ето ги спрѣли предъ разноцвѣтнитѣ обяви, които съобщаваха за танцови вечери съ маски и карнавални забави. По домоветѣ се говорѣше за предстоящия карнавалъ, за костюми, маски и посещения.

Въ училището, около печкитѣ и на двора, главна тема за разговори и хвалби бѣ, кой какъ ще се облѣче и преобрази. Момичетата желаяха да се направятъ по-красиви и неузнаваеми, а момчетата — страшни и юначни. Най-сетне настѣпи карнавалната седмица, богата съ материали за използване при обучението по всички предмети въ всички отдѣления.

И почна оживѣна работа, която прогони апатията отъ лицата на децата и учителитѣ. Всѣки бърза, приказва, смѣе е и напрѣга всички усилия да направи нѣщо оригинално и хубаво. Учителскиятъ съветъ, за да създаде на децата нѣ-

колко весели часове, реши да уреди на Сирни заговѣзни карнавална детска забава.

Въ трескави приготовления неусѣтно изтече седмицата.

Ето и самата забава, дадена на 1 III. м. г. въ салона на училището „Св. Климентъ“ въ Варна:

На сцената се явява *Дѣдо Мразъ*. Той е пжтникъ, съ праздна торба, за студенитѣ земи. Не му е останала нито една снѣжинка. Група деца го изпраща съ пѣсенята: „Хай-де сбогомъ, дѣдо Мразъ“. А той, припомняйки имъ зимнитѣ радости, що имъ бѣ създалъ, обяснява, че безъ неговитѣ снѣжинки посѣвитѣ, цвѣття и тревата биха измръзнали... Бурни одобрения изпращатъ любимия пжтникъ. Не затихнали ржкоплѣсканията, ето задава се ухилена *баба Марта*, окичена съ кокичета и минзухари, съ патерица въ ржка, отрупана съ мартенички. Тя гали децата и раздава на всички мартенички, а следъ това изведнѣжъ се разплаква, че за нея не е останала ни една. Децата я утешаватъ. Засмива се наново капризната бабичка и грабва метла да мете и чисти, че годеницата на сина ѝ — *Пролѣтъта* — ще дойде... Смѣхъ и одобрения изпращатъ баба Марта.

Следва музикална сценка — „Деца и пролѣтъ“. Една ластовичка, върнала се съ пролѣтъта, разказва, какъ е пжтувала до топлинѣ страни и що е преживѣла тамъ...

Нейниятъ разказъ се прекъсва съ появата на единъ *негръ*, който описва своята родна земя, кждето растатъ фурми, лимони, портокали, банани, кафе и чай. Следъ негръ на сцената идва *есимосъ*, който разказва, какъ се живѣе всрѣдъ вѣчнитѣ ледове и снѣгове. Той не пропуска да каже за бѣлитѣ нощи и тъмнитѣ дни.

Тукъ завършва I-та часть отъ програмата, за да почне следъ кратка почивка, втората. На сцената се редатъ по хронологически редъ царетѣ: *Аспарухъ, Крумъ, Борисъ, Симеонъ, Иванъ Асѣнъ I, Калоянъ, Иванъ Асѣнъ II*. Всѣки разказва, що е направилъ за величието на България презъ своето царуване. Следъ царетѣ се явяватъ една следъ друга, обковани въ вериги, тритѣ сестри: *Македония, Тракия и Добруджа*.

Всѣка отъ тѣхъ описва своитѣ робски тегла. Хорътъ пѣе последовно тѣхнитѣ маршове.

Ето и *България* идва при тѣхъ (хорътъ пѣе народния химнъ). Тя ги утешава и насърдчава: „*Чрезъ трудъ и просвѣта ние ще ускоримъ деня, въ който и за васъ ще изгрѣе слънцето на свободата... Не унивайте!*“ — Хорътъ запѣва: „О, България, прекрасна!“

Завършва II-та часть на програмата. Следъ кжса почивка презъ сцената минава *жива, говоряща кино-карнавал-*

на лента: стотина деца, облѣчени най-пѣстро. На чело сж „арлекинитѣ“ отъ всички отдѣления. Единъ „арлекинъ“ разказва историята на своята пѣстра дреха... Следватъ ги дванадесетъ джуджета съ голѣми бради, пѣещи марша на джуджетата (Изъ оперетата „Снѣжанка“)... Голѣмъ смѣхъ възбуди лая на овчарското куче, което разказва за живота и службата си при овчаря... Бѣлвата мечка говори за леденитѣ планини и острови на своето отечество, за тюленитѣ и кита... Съ голѣмъ шумъ минаватъ презъ сцената и група смѣшлювци. Единъ свири, другъ думка, а трети подражава гласоветѣ на разни животни.

Най-сетне идва нашиятъ националенъ герой *Бай Ганю* съ дисаги, отъ които се подава празъ и връзеница червени чушки. Той предлага гюлово масло въ мускалчета, секне се по земята, а следъ това вади дълъгъ пешкиръ да се обърши... Всички му се смѣятъ, а той използва това обстоятелство, за да каже, кой е „бай Ганю“, кого представя и кой е неговиятъ безсмъртенъ авторъ. Бай Ганю измѣква отъ дисагитѣ една голѣма гайда, засвирва и повежда пѣстро хоро отъ животни и хора, всрѣдъ общитѣ одобрения и ржкоплѣскания на публиката.

Ето така завърши забавата, безъ да става нужда нѣкой отъ учителитѣ да въдворява тишина и редъ. А само забава ли бѣше? Не научиха ли децата непринудено много нови нѣща? Не преговориха ли въ новъ редъ и нова форма ученото по *отечествознание*, *естествознание*, предметно учение и др.?

Тази година, ако е здраве, пакъ ще уредимъ карнавална забава. Защото много животни, много народи и исторически личности ни се сърдятъ, че сме ги забравили миналата година...

Ив. Русевъ — Ямболъ.

Мѣстоимение.¹⁾

(Изъ практиката ми по граматика въ I класъ).

— Вчера учихме четивото „Петърчо“. По това четиво азъ съмъ написалъ малко съчинение. Ще го напиша на черната дъска. Извадете си тетрадкитѣ и преписвайте следъ мене. Предварително прекарайте презъ срѣдата на листа вертикална линия. Ето съчинението:

„Петърчо билъ сираче. Петърчо не помнѣлъ Петърчовия баща. Петърчовата майка умрѣла преди една година. Петърчо живѣлъ при Петърчовата сестра. Петърчовата сестра работѣла въ една печатница. Три-четири дни Петърчовата сестра боледувала. Петърчо ходилъ и изпроилъ хлѣбъ за Петърчо и за Петърчовата сестра“.

- Господинъ учителю, не е хубаво!
- Защо?
- Защото има много повторения: Петърчо, Петърчовата сестра, Петърчовия . . .
- Та какво отъ това, че има повторения?
- Кога пишемъ съчинение, вие ни казвате да не повтаряме въ две изречения едно следъ друго една и съща дума, а вашето съчинение има много такива грѣшки.
- Вѣрно е, деца. Има грѣшки. Нека поправимъ това съчинение. Кажете, какъ ще поправимъ първото изречение.
- То е хубаво.
- Тогава второто!
- „Петърчо не помнѣлъ Петърчовия баща“. Ще го поправимъ така: „Той не помнѣлъ баща си“.
- Какво замѣстихте?
- Думата „Петърчо“ съ думата „той“ и думата „Петърчовия“ съ думата „си“.
- Защо направихте това замѣстване?
- Защото така изречението е по-хубаво?
- Още?
- И по-разбрано. Ако кажемъ „Петърчо не помнѣлъ Петърчовия баща“, ще се разбере, че става дума и за още единъ Петърчо — другъ.
- Напишете срещу второто изречение поправеното и подчертайте замѣстенитѣ и новитѣ думи, които ги замѣстватъ.
- Поправете третото изречение!
- „Петърчовата майка умрѣла преди една година“. Ще го поправимъ така: „Майка му умрѣла преди една година“.
- Кои думи замѣстихме и защо?
- Замѣстихме думата „Петърчовата“ съ думата „му“, защото така изречението е по-хубаво.
- Напишете поправеното изречение и подчертайте замѣстенитѣ думи и новитѣ.
- Поправете четвъртото изречение!
- „Петърчо живѣлъ при Петърчовата сестра“. Ще го поправимъ така: „Петърчо живѣлъ при сестра си“.
- Кои думи замѣстихме и защо?

1) Мѣстоимението има голѣмо значение, както за хубавото и правилно говорене, така и за хубавото писане. Смѣтамъ, че то е най-деликатниятъ градивенъ материалъ при съчинението, та ученицитѣ трѣбва да го схванатъ като необходимостъ за говора и съчинението: то прави речта по-звучна и по-разбрана. Сухото констатиране на формата му въ готово съчинение нито е толкова интересно, нито особено много подтиква децата къмъ дейностъ. Много пжти вече съмъ го преподавалъ така. Да направя интересна тази материя и въ същото време да предизвикамъ сигурно детското участие, азъ излизамъ вече трети пжтъ отъ съчинение, въ което не съмъ употребилъ мѣстоимения.

— Замѣстихме думата „Петърчовата“ съ думата „си“, защото така изречението е по-хубаво.

— Ами защо не замѣстихме и думата „Петърчо“?

— Тази дума може да се замѣсти съ думата „той“.

— Прочетете изречението съ тази поправка!

— Г-нъ у-лю, не бива да замѣстимъ и думата „Петърчо“, защото въ по-горното изречение има вече думата „той“. Ако напишемъ изречението съ „той“, пакъ ще има повторение и нѣма да е ясно, за кого се говори. Съчинението пакъ нѣма да е хубаво, защото пакъ ще има повторение.

— Напишете поправеното изречение и подчертайте замѣстенитѣ думи и новитѣ.

— Четете петото изречение и го поправете така, че изречението да се изглади.

— „Петърчовата сестра работѣла въ една печатница“. Ще го поправимъ така: „Тя работѣла въ една печатница“.

— Коя дума замѣстихме?

— Замѣстихме думитѣ „Петърчовата сестра“ съ думата „тя“.

— Защо замѣстихте?

— За да стане изречението по-разбрано, а съчинението — по-хубаво.

— Напишете поправеното изречение и подчертайте замѣстенитѣ и новитѣ думи.

— Поправете шестото изречение!

— „Три - четири дни Петърчовата сестра боледувала“. Ще го поправимъ така: . . .

— Коя дума употрѣбяваме, когато количеството на днитѣ, левоветѣ и т. н. не е точно опредѣлено?

— „Нѣколко дни сестра му боледувала“.

— Какви замѣствания направихме?

— Думитѣ „три—четири“ замѣстихме съ думата „нѣколко“, а думата „Петърчовата“ — съ думата „му“.

— Напишетѣ поправеното изречение и подчертайте замѣстенитѣ и новитѣ думи!

Прочете последното изречение и го поправете!

— „Петърчо ходилъ и изпросилъ хлѣбъ за Петърчо и за Петърчовата сестра“. Ще го поправимъ така: „Петърчо ходилъ и изпросилъ хлѣбъ за себе си и за нея“.

— Какви замѣствания направихме?

— Думата „Петърчо“ замѣстихме съ думитѣ „себе си“, а думитѣ „Петърчовата сестра“ — съ думата „нея“.

— Защо направихте замѣстването?

— Г-нъ учителю, последното изречение отъ Вашето съчинение е много неразбрано. Каточе Петърчо изпросилъ хлѣбъ не за себе си, а за другъ нѣкой Петърчо и за неговата сестра.

— Поправеното изречение е много хубаво и разбрано.

— Прочетете сега изработеното отъ васъ съчинение!
 — Какъ ви се вижда!
 — И хубаво и разбрано!
 — Оставете моливитѣ! Нека направимъ още единъ прегледъ на подчертанитѣ думи — замѣстени и нови — въ двѣтѣ съчинения и видимъ, какви думи отъ моето съчинение сте замѣстили съ какви думи въ вашето съчинение.

На черната дъска се получава следното:

Петърчо.

Петърчо билъ сираче.

Петърчо не помнѣлъ **Петърчовия** баща.

Петърчовата майка умрѣла преди една година.

Петърчо живѣлъ при **Петърчовата** сестра.

Петърчовата сестра работѣла въ една печатница.

Три-четири дни **Петърчовата сестра** боледува. Петърчо ходилъ и изпросилъ хлѣбъ за **Петърчо** и за **Петърчовата сестра**.

Петърчо билъ сираче.

Той не помнѣлъ баща **си**.

Майка **му** умрѣла преди една година.

Петърчо живѣлъ при сестра **си**.

Тя работѣла въ една печатница.

Нѣколко дни сестра **му** боледувала. Петърчо ходилъ и изпросилъ хлѣбъ за **себе си** и за нея.

- Какви замѣствания направихме въ първото изречение?
- Никакви. То е хубаво.
- Въ второто изречение?
- Въ второто изречение „Петърчо“ сме замѣстили съ „той“.
- Каква дума е „Петърчо“?
- Съществително име.
- Значи, съществителното име „Петърчо“ сме замѣстили съ думата „той“.
- Още?
- „Петърчовия“, сме замѣстили съ „си“.
- Какво име е „Петърчовия“?
- Прилагателно име.
- Значи, тукъ пъкъ сме замѣстили едно прилагателно име съ нова дума.
- Какви замѣствания сме направили въ третото изречение?
- Прилагателното име „Петърчовата“ сме замѣстили съ думата „му“.
- Какви замѣствания направихме въ четвъртото изречение?
- Прилагателното „Петърчовата“ съ думата „си“.
- Въ шестото изречение?
- Числителнитѣ имена „три-четири“ съ думата „нѣколко“ и прилагателното име „Петърчовата“ съ думата „му“.
- Въ последното изречение?

— Сжществителното име „Петърчо“ съ думитѣ „себе си“ и имената „Петърчовата сестра“ съ думата „нея“.

— Изобщо, какви имена замѣстватъ нозитѣ думи?

— Сжществителни, прилагателни и числителни.

— Деца, новитѣ думи замѣстватъ имена, затова се наричатъ *мѣстоимения*.

— Кажете, кои думи се наричатъ мѣстоимения?

1. *Мѣстоименията сж думи, които замѣстватъ сжществителни, прилагателни или числителни имена.*

— Азъ ще запиша това. Запишете го и вие.

— Ами защо употрѣбавате тия думи? Не можемъ ли да говоримъ и пишемъ безъ тѣхъ?

— Безъ тѣхъ можемъ да приказваме и да пишемъ, но и говореното и съчинението ще бжде неразбрано и нехубаво.

— Е, защо не харесахте преди малко, па и сега моего съчинение?

— Защото нѣма мѣстоимения. Съ тѣхъ изречението става хубаво, гладко и разбрано.

— Да за ишемъ и това!

— 2. *Мѣстоименията употрѣбаваме, за да бжде речѣта ни хубава, гладка и разбрана.*

— Да видимъ, кои мѣстоимения сме употрѣбили тука!

— Той, си, му. тя, нѣколко, себе си, нея.

— Ами когато искате да кажите нѣщо за себе си, съ кое мѣстоимение си служите?

— Съ мѣстоимението „азъ“.

— А какъ казвате на другаря си, когато говорите съ него?

— Ти.

— Вмѣсто да изброяваме имената на всички въ класа, какъ казваме?

— Ние. Всички.

— Тази група ученици какъ ще се обърне къмъ другата?

— Вие.

— А за I „в“?

— Тѣ.

— Чий е този моливъ?

— Вашъ.

— А тази кутия?

— Нейна.

.....

— Какво да запишемъ?

3. *Мѣстоимения сж следнитѣ думи: азъ, ти, той, ние, вие, тѣ, нашъ, свой, нѣколко и др.*

— Кажете ми изречения, кждето има мѣстоимения.

— Азъ пиша урока си.

— Тази книга е моя.

— Деца, мѣстоименията се употребяватъ твърде много въ нашия езикъ. Тѣ сж нѣколко групи. Въ следващите чачове ние ще ги изучимъ подробно.

За утре ще ми напишете 10 изречения, въ които ще употребите различни мѣстоимения.

Ст. Тодорова — Варна.

Деца и врабци.

(Илюстративна гимнастика).

Деца :

Пъстри врабци лекокрили,
Какъ прекарвате сега?
Ниви, дворища, могили
Вечъ затрупалъ е снѣга!

Де намирате храница,
Де се крийте отъ студа?
Кой ви дава днесъ пшеница,
Де сж вашитѣ гнѣзда?

Птички :

Богъ се грижи днесъ за нази,
Малки, румени деца,
Отъ студеното ни пази
И намира ни зрънца.

Той не ще да ни остави,
Та за гуй се не боимъ
Ни отъ вѣтъръ, ни отъ хали,
А безгрижно си летимъ.*)

Движения.

Ученицитѣ сж наредени въ две редици, обърнати съ лице единъ срещу другъ. Едната редица представя деца, а другата — врабци. Първата редица запѣва и извършва следнитѣ движения:

1. „Пъстри врабци“ — децата правятъ поклонъ къмъ врабцитѣ, най-напредъ на лѣво, после на дѣсно, като поставятъ ржцетѣ си надолу съ длани нагоре.

*) Мелодия отъ М-ро Г. Атанасовъ въ „Сборникъ за детски забавления“ отъ Д. Бойчевъ, т. I., стр. 7 и 8.

2. „*Лекокрили*“ — поставят ръцете си встрани съ длани надолу, като правят леки движения нагоре и надолу (представят летене).

3. „*Какъ прекарвате сега*“ — децата извиват главата си налѣво и дѣсно, правят поклони къмъ връбците и съ погледа си изразяватъ запитване.

4. „*Ниви*“ — учениците съ дѣсната си ръка, дланъ надолу, правятъ полукръгъ (посочватъ земята).

5. „*Дворища*“ — правятъ кръгъ съ двете си ръце, заловени навътре (изобразяватъ заграденъ дворъ).

6) „*Могили*“ — издигатъ нагоре двете си ръце, заловени съ длани надолу, и бавно ги снематъ надолу (изобразяватъ издигната могила).

7) „*Вечъ затрупалъ е снѣга*“ — движатъ ръцете си на различни страни съ длани надолу (представятъ падането на снѣга).

8) „*Де намирате*“ — обръщатъ глава налѣво и дѣсно и съ погледъ отправятъ запитване.

9) „*Храница*“ — съ дѣсната ръка, съ събрани пръсти сочатъ къмъ устата, като че ядатъ.

10. „*Де се крийте*“ — клѣкатъ и закриватъ съ ръце главата си.

11. „*Отъ студа*“ — ръцете сж предъ гърдите, съ свити на юмрукъ пръсти правятъ движение на зъзнене.

12. „*Кой ви дава*“ — децата обръщатъ погледъ налѣво и дѣсно, ръце встрани, длани нагоре.

13. „*Днесъ пшеница*“ — съ пръстите на ръцете си представятъ сипване на зрънца.

14. „*Де сж вашите*“ — издигатъ погледъ нагоре влѣво и дѣсно (изразяватъ търсене по стрѣхите).

15. „*Гнѣзда*“ — съ китките на двете си ръце представятъ гнѣздо.

Презъ всичкото това време „връбците“ съ ръце встрани изобразяватъ летене и нажалено гледатъ децата.

Втората редица придружава пѣсенята си съ следните движения:

1. „*Богъ се грижи днесъ за насъ*“ — „връбците“ клѣкатъ, събиратъ двете си ръце навътре съ прелепени длани, като за молитва, и отправятъ погледъ нагоре.

2. „*Малки*“ — поставятъ двете си ръце встрани, малко надолу и съ длани надолу.

3. „*Румени деца*“ — гледятъ бузичките си съ двете си ръце.

4. „*Отъ студено*“ — съ свити предъ гърдите си ръце правятъ движение на зъзнене.

5. „Той ни пази“ — навеждатъ глава надолу, а съ ржцетъ си я закриватъ, като подъ стрѣха.

6. „И намиратъ ни зрънца“ — съ дѣсната ржка се правятъ движение съ прѣститѣ, като че сипятъ зрънца.

7. „Той не ще да ни остави“ — „вработитѣ“ пакъ клѣкатъ и заставатъ въ сжщото положение, както при думитѣ: „Богъ се грижи днесъ за нами“.

8. „И за туй се не боимъ“ — весело ставатъ на крака и засмѣни правятъ поклони налѣво, напредъ и надѣсно къмъ децата.

9. „Ни отъ вѣтъръ“ — съ лѣвата ржка правятъ движение нагоре вдѣсно, а съ дѣсната ржка — нагоре влѣво по два пжти.

10. „Ни отъ хали“ — въртятъ дветѣ си ржце напредъ, съ длани навжтре.

11. „А безгрижно си летимъ“ — „вработитѣ“, а следъ тѣхъ и децата, подскачатъ леко на прѣсти и съ дветѣ си ржце встрани правятъ движения нагоре и надолу (изобразяватъ летене).

Така всички, наредени единъ задъ другъ, излизатъ навънъ.

РЕЦЕНЗИИ и КНИГОПИСЪ.

Обществени грижи за децата въ Виена и Буда-Пеща.

Отъ Б. Върбановъ, учил. инспекторъ. Издава книжарницата на Слави Ивановъ въ Т. Пазарджикъ. Цена 20 лева.

Малка книжка. Четохъ я веднажъ. Прочетохъ я още веднажъ. Прочетохъ я на единъ дѣхъ, дето се казва — увлича четеца. Авторътъ е взелъ участие въ екскурзията на пом. окр. учил. инспектори до Виена и Буда-Пеща, организирана отъ Министерството на народното просвѣщение презъ 1929 год. Въ сбита, но увлѣкателна форма, той излага впечатленията си.

Най-първо ни запознава съ Унгария и Австрия, чийто столици сж били обектъ на екскурзията. Въ 3—4 страници ни съобщава, какво тия две победени държави сж изгубили следъ войната и какво вълнува сега тамъ не само общественици, но и цѣлъ народъ. Така: на Унгария $\frac{4}{3}$ отъ земята е разграбена отъ алчни и ненаситни съседи, хвърлено е въ лапите на позорно за днешната цивилизация робство миллионно население. Всичко това вика до оглушаване противъ тая велика неправда, противъ това жестоко оскърбяване. Създадена е една нажежена политическа атмосфера,

подкласен е единъ духъ на негодувание, подхранена е една свещена мечта за „възкръсване на отечеството“. Въ Австрия пъкъ напротивъ — поноже тя нѣма свое население, останало въ чужда територия, освенъ 150000 тиролски австрийци, включени въ територията на Италия, и понеже е обградена съ силни и голѣми съседи, — „всички грижи сж насочени за вътрешното заздравяване на републиката, за индустриално съвършенство, за широка демокрация въ управлението и за импонираща за съседнитѣ страни култура“. Изхождайки отъ горното, въ унгарскитѣ училища е обърнато внимание на физическото и националното възпитание. „Чрезъ гимнастиката училището дава възможность на унгарския младежъ да влѣзе направо въ войнишкия строй, безъ да преминава подготвителното обучение на новобранецъ“. „Националното възпитание се насажда чрезъ цѣлокупното училищно обучение презъ цѣлия задължителенъ курсъ. Дори и въ върочението се говори за нещастieto на Унгария. Картата на Унгария е поставена на видно мѣсто въ всички училища. Унгарскиятъ националенъ химъ се знае отъ всички и се пѣе съ особено благоговение“. Въ Виена пъкъ вѣе духъ на миръ, демократизъмъ и културенъ напредъкъ. Грижитѣ за децата и работния народъ тамъ сж изразени въ следното:

а) **Жилища за работниците.** За да даде подслонъ на хилядитѣ бездомници и бездѣлници, останали следъ войната, за да ги преобърне въ хора на реда и труда, общинската властъ въ Виена е построила монументални сгради, наречени работнически дворци. „Такива работнически домове въ Виена има до сега 480. Всички сж построени въ най-приветливитѣ квартали на града... Хиляди хора сж измъкнати отъ влажнитѣ, мухлясали и опушени работнически бордеи“. Въ единъ отъ тѣзи домове, Reumannhof, сж приютили 1780 жители, отъ които 700 деца. Има 480 апартаменти съ по две стаи и кухня. Всички плащатъ минимални наеми.

б) **Грижи за майкитѣ и новороденитѣ деца.** Поради намаление раждаемостъта образътъ на майката е издигнатъ въ культъ. Презъ периода на бременността майката се ползува съ безплатни прегледи и съвети. Следъ освобождението ѝ — сжщо. Отъ общината получава благодарственъ адресъ съ единъ пакетъ, съдържащъ около 40 нѣща за нуждитѣ на новороденото.

в) **Грижи за изоставенитѣ деца.** „За да се спасятъ такива деца отъ явна смъртъ или пагубна поквара, общината е уредила редица приюти, сиропиталища и пр.“ А на стената на единъ отъ тия приюти при вътрешнитѣ входни врати върху черна мраморна плоча съ златни букви е написано: „Който строи дворци за децата, събаря стенитѣ на затворитѣ“.

г) Не сж забравени децата и отъ доучилищната възраст. „Никжде, казва авторътъ, не срещнахме изъ улицитѣ, парковетѣ, площадитѣ и пр., празноскитащи деца, тъй често срѣщани у насъ“. Всички сж прибирани въ *образцови детски градини*.

д) **Образователната система** е тъй нагодена, че само способни и трудолюбиви деца се допускатъ до срѣднитѣ и висшитѣ училища.

Обучението въ всички училища е сложено върху принципа на самодейността. Застъпено е цѣлостното обучение. На ученицитѣ се правятъ индивидуални изследвания. Седмично разпредѣление на уроцитѣ не е застъпено. Предвидено е само, по колко часа седмично трѣбва да бжде застъпенъ всѣки предметъ.

Читанката е изхвърлена. Въмѣсто въ нея, децата четатъ въ книжки, специално издадени отъ учил. настоятелство. Отъ тѣхъ тѣ черпатъ знание по всички учебни предмети.

Писането става съ мастило на нелинирани тетрадки. На горния край на корицата на всѣка тетрадка е написано: „*Не за училището, а за живота се учимъ ние*“.

Предметното учение, естествознанието и географията се изучаватъ чрезъ непосредствено наблюдение на природнитѣ обекти. За изходна точка служатъ екскурзиитѣ.

е) **Учителскиятъ персоналъ** въ първоначалното училище е съ полувисше образование, добито въ специални педагогически институти съ двугодишенъ курсъ, открити при университетитѣ. Възнаградени сж добре.

ж) Полагатъ се грижи и за децата, които не следватъ срѣдно и висше училище. За тѣхъ сж открити допълнителни училища.

Изобщо, грижитѣ за децата въ Виена сж тъй многостранни, тъй добре организирани и тъй сбито изложени въ брошурката, че въ настоящитѣ ми кратки бележки не могатъ всички и да се изброятъ. За българскитѣ учители, които въ голѣмото си болшинство никога не ще могатъ съ очи да видятъ голѣмия напредѣкъ на учебното дѣло въ Виена, тая педагогическа Мека, брошурката на г. Върбановъ, колкото и кратка да е, ще допринесе много. Затова, осмѣлявамъ се да я препорѣчамъ на всички духовно гладни колеги:

Д. Тасковъ.

Нервностъ и нервни разстройства (сжщностъ, причини, предпазване, лѣкуване). Отъ *Д-ръ Люб. Ив. Русевъ*. Издава Хр. Г. Дановъ. София, 1930. Стр. 112. Цена 40 лв.

Горното съчинение е отъ ония ценни книги, които рѣдко се явяватъ на нашия книженъ пазаръ. Накратко ето неговото съдържание:

Сега кой не е нервень? Животътъ стана такъвъ, че днесъ и децата сж нервни. Къмъ нервно-болнитѣ трѣбва да отправяме пълно съчувствие. Такива хора сж товаръ и на семейство и на общество. Съ своята честа раздражителностъ омръзватъ на всички. Нѣкои дни болнитѣ сж съвсемъ бодри, весели, радостни, а въ други—тъкмо обратното. Такива болни минаватъ за хора на настроението—капризни, слабохарактерни.

Неврастенията е най-леката форма отъ нервнитѣ разстройства. За нейна основа служатъ повишената чувствителностъ и раздражителностъ. Неврастеницитѣ се дразнятъ отъ всѣки шумъ, отъ всѣка съпротива, отъ всѣки съветъ. Тѣ реагиратъ извънредно силно на най-малкитѣ дразнения. Отъ най-малка причина силно избухватъ, губятъ самообладание, прибѣгватъ до насилствени действия. На тѣхъ трудно може да се угоди. Съвмѣстниятъ животъ съ тѣхъ е труденъ. Тѣ смѣтатъ, като естественъ дългъ, всички околни да се грижатъ изключително само за тѣхъ. Много неврастеници и вънкашно проявяватъ своето вътрешно неспокойство. Не могатъ да стоятъ дълго време на едно мѣсто. Често ставатъ, пакъ сѣдатъ. Постоянно движатъ краката и ржцетѣ си, чукатъ съ прѣсти, гризатъ си ноктитѣ, вървятъ бърже и неспокойно. Не могатъ да се задържатъ дълго на една работа, даже и професия. Мнозина отъ неврастеницитя се страхуватъ отъ микробитѣ и постоянно си миятъ и дезинфекциратъ ржцетѣ. Не пиятъ вода съ чаша, отъ която сж пили и други. Не сѣдатъ на една маса съ хора, които кашлятъ, не се ржкуватъ, не хващатъ дръжкитѣ на вратитѣ и пр. Порѣжатъ ли се малко, нацапватъ се съ толкова много йодъ, щото кожата имъ изгаря. Други се страхуватъ да не истинатъ, обличатъ се съ много дрехи и постоянно следятъ да не стане течение. Всички неврастеници сж чувствителни къмъ свѣтлината. При силна свѣтлина имъ се явяватъ болки и сълзи по очитѣ. Продължително четене не могатъ да изтърпятъ. Следъ най-малка физическа работа чувствуватъ умора. Сънътъ не ги освежава. Силата на паметта и мислителната съпособностъ имъ е намалена. Сърдцето имъ работи нередовно, съ неравни паузи. Често страдатъ отъ хрема.

Интересни сж сведенията, които г. Русевъ ни дава и за нервнитѣ деца. Тѣ сж силно чувствителни. Лесно преминаватъ отъ смѣхъ на плачъ и обратното. Тѣ сж непостоянни и издържливи нито въ труда, нито въ игритѣ. Съ голѣмъ ентузиазъмъ започватъ една игра, но скоро имъ омръзва, захвърлятъ я, за да започнатъ друга. Въ съня си сж неспокойни, често извикватъ уплашено, когато спатъ. Сутринъ се събуждатъ много рано, събуждатъ родителитѣ си, за да питатъ, дали не е дошло време за училище. Отъ не-

търпение не могат спокойно да закусятъ. Уроците си трѣбва много пжти да повтарятъ, триперятъ при всѣки въпросъ на учителя, не могатъ да разкажатъ урока си, въпрѣки че го знаятъ. Ако и учителятъ е нервенъ, на такива деца най-много се кара. Съ това ги още позече изплашва и ги прави съвсемъ да изгубватъ самообладанието си. Има родители, които, за да не останатъ децата имъ назадъ въ училището (иначе би се нахърнило родителското имъ честолюбие), прибѣгватъ до укори и наказания и съ това добиватъ още по-лоши резултати.

Истерията е злокачествена неврастение и нейното лѣкуване е по-трудно и по-бавно. Непостоянството е най-характерната черта на истериците. Онова, което днесъ имъ доставя удоволствие и радостъ, утре може да ги дразни и да разваля настроението имъ. Друга важна особеностъ на истерията, споредъ г. Д-ръ Русевъ, е отдаването на всевъзможни внушения. Тѣ лесно се приспособяватъ къмъ идеите и интересите на други хора и имъ съчувствуватъ и съдействуватъ. Но щомъ тѣхните лични желания и интереси се засегнатъ, ставатъ недоволни, и съчувствието имъ изчезва. Истериците сж обикновено грандомани: мислятъ се за голѣми поети, художници, артисти, полководци и пр. Тѣ горятъ отъ желание само за тѣхъ всички да мислятъ, всички да говорятъ и се интересуватъ. Желанието да блещатъ у тѣхъ силно се изразява. Често театралничатъ. Между тѣхъ има безогледни егоисти и себепожертвателни алтруисти. Въ истеричните деца често се наблюдаватъ спазми на клепките, хълцане, наклоностъ къмъ повръщане и други парализи.

Психопатията е трета степенъ на неврастенията. Психопатите сж само критици. Тѣ всичко по-добре знаятъ, ала нищо по-добро не вършатъ. За себе си иматъ високо мнение. Къмъ собствените си грѣшки сж много снисходителни, а къмъ чуждите — извънредно строги. Тѣ никога не могатъ да бждатъ идеалисти. Постоянно мѣнятъ своите идеи, планове, решения. Злоупотрѣбата съ алкохолъ у тѣхъ е обикновено явление. Голѣма частъ отъ проститутките, крадците и измамниците сж психопати. Тѣ сж винаги разсѣяни — обикновени работи даже забравятъ. Обичатъ да се изразяватъ на високъ стилъ и при разговоръ постоянно скачатъ отъ предметъ на предметъ, отъ тема на тема. Повечето отъ психопатите сж неспособни за миренъ съвмѣстенъ животъ. Тѣ биятъ жените си, децата си, другарите или учениците, „за да ги възпитаватъ“. Нѣматъ разбиране за правата на другите и искатъ да ги подчинятъ съ груба сила. Въ нѣкои психопати напълно липсва нравствено, чувство. Тѣ сж морално слабоумни. Въ училището сж лоши ученици. Психопатите предъ нищо не се спиратъ, за да задоволятъ низши интереси и влѣчения. Прибѣгватъ до правене дълго-

ве, фалшивикация на полици, измами, кражби и пр. Много обичат интригата. За обществото психопатитът сж по-вреден от истинско лудитъ. За лудитъ се знае, че сж луди, и се държат затворени, докато психопатитът сж свободен. Често се издига до високо социално положение, защото намират наивници, които вѣрват въ тѣхнитъ съмнителни способности. По такъвъ начинъ докарватъ нещастие на обществото, което ръководятъ.

Като причини за нервнитъ разстройства г. Русевъ ни посочва наследствеността и вънкашнитъ условия, най-много възпитанието. Родители, които прекалено много се страхуватъ и треперятъ за здравето на децата си и често ги ограничаватъ съ безброй безсмислени запрещения: да не тичатъ — за да не паднатъ, да не стоятъ на сѣнка — за да не изстинатъ, да не ядатъ плодове — за да не имъ се развали стомаха и пр., сж лоши възпитатели. Тѣхнитъ деца винаги ставатъ нервни, защото, благодарение на лошото възпитание ставатъ страхливи, нерешителни, слабоволни. Най-лошо възпитаватъ нервнитъ възпитатели.

Вънъ отъ това, претрупанитъ училищни програми извънредно много повдигатъ числото на нервно-болнитъ. *Внезапното развитие на културата въ последно време заваря нашата нервна система неподготвена, защото културата се разви съ по-бързъ темпъ, отколкото нашитъ мозъчни центрове.* Въ мозъка на съвременото дете се вливатъ толкова много знания, че той не е въ състояние да ги преработи и асимилира.

На хора съ по-слаби нерви твърде неблагоприятно се отразява духовната храна, която имъ даватъ съ сензациитъ си всички наши вестници безъ изключение. Обществото най-после трѣбва да ограничи ужасяващитъ описания въ ежедневницитъ на разни убийства, кражби, афери, нападения и пр. Подобно влияние иматъ и лошо подбрачитъ криминални и любовни филми. Трѣбва да се унищожатъ и всички криминални и еротични романи, съ които се пълнятъ вестнико-продавскитъ будки и които така жадно се четатъ отъ една широка публика.

Обаче, отъ всички причини за увеличаване броя на нервно-болнитъ, споредъ автора, твърде важна причина е *загубването авторитета на религията.* Науката, която се култивира въ гимназиитъ, успѣ да разруши вѣрата въ Бога и авторитета на черквата и съ това лиши много хора отъ необходимо за тѣхъ опора въ живота, безъ да имъ даде друга по-сигурна, вмѣсто нея. Много лѣкари съветватъ нервно-болнитъ да влизатъ въ религиозни общества и тамъ намиратъ утѣха. Вѣрата въ Бога засилва жизнената и творческата сила на хората съ по-слаба нервна система и имъ дава сила по-леко да понасятъ и забравятъ хиляднитъ несгоди

въ живота. Влизането въ религиозно общество повишава социалното чувство на нервнболнитѣ.

Цѣлото съчинение е написано съ стегнатъ, силенъ и увлѣкателенъ езикъ. Поради това то се увлѣкателно чете. Колко много полза всѣки учителъ би извлѣкълъ отъ него! И какъ той здраво ще опознае и себе си, и ученицитѣ си, и околната обществена срѣда!

Книгата трѣбва да се прочете отъ всѣки учителъ, отъ всѣка майка, отъ всѣки гражданинъ.

Д. Правдолюбовъ.

Какъ рисуватъ малкитѣ. Уроци и образци за учители въ първоначалнитѣ училища. Отъ Дим. х. Ивановъ. Хемусъ, а. д. за книгопечатане и издателство. София. Стр. 46. Цена 30 лева.

Г-нъ Дим. х. Ивановъ е познатъ за учителството. Той е единъ отъ малцината учители-художници, които служатъ на рисуването отъ все сърдце. Неговото име често виждаме по страницитѣ на нашитѣ педагогически списания. Често той разчепква този или онзи въпросъ отъ методиката по рисуване. Него често сме го забелязвали да се мѣрка и като лекторъ по рисуване въ многобройни учителски курсове и конференции. Неговата личностъ ни е позната и отъ методическото ръководство „Курсъ по рисуване“. Всичко тава ни дава достатъчно основание, за да погледнемъ съ по-голъмо довѣрие къмъ новото съчинение на г. Дим. х. Ивановъ. И нѣма да се излъжемъ.

„Какъ рисуватъ малкитѣ“ е продължение на „Курсъ по рисуване“. Въ книгата нѣма теория, а само практически съвети. Това е, именно, най-ценното. Въ първата глава се разглежда изобразяването на човѣшката фигура, отъ която почватъ малкитѣ, щомъ могатъ вече да държатъ моливъ въ ржка. Къмъ тази глава сж приложени и около 28 рисунки — композиции за последователна и постепенна работа, безъ която не биха се спазили отношенията между отдѣлнитѣ фигури и тѣхнитѣ части. Въ други глави се разглеждатъ четверногитѣ, птицитѣ, растенията, плодоветѣ, изкуственитѣ предмети и пр. Къмъ края е дадено и едно приложение отъ 8 листа съ повече отъ 38 цвѣтни рисунки на хора, птички, насѣкоми, цвѣтове, декорации, плодове и пр.

Съчинението, споредъ насъ, щѣше да бжде по-пълно, ако г. х. Ивановъ бѣше далъ повече просторъ на *декоративното рисуване*, защото то най-много развива творческитѣ детски сили.

Книгата прави впечатление на сериозенъ и навремененъ трудъ. Затова я препорѣчваме на всички г. г. учители.

Д. Правдолюбовъ.